

Konstruiranje ženskog identiteta u prvom broju časopisa Na domaćem ognjištu

Šprem, Ela

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:666714>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-03**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za razrednu nastavu
Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij za učitelje
(jednopedmetni)

Zadar, 2020.

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za razrednu nastavu
Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij za učitelje (jednopedmetni)

Konstruiranje ženskog identiteta u prvom broju časopisa Na domaćem
ognjištu

Diplomski rad

Student/ica:

Ela Šprem

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Katarina Ivon

Zadar, 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Ela Šprem**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Konstruiranje ženskog identiteta u prvom broju časopisa Na domaćem ognjištu** rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 7. rujna 2020.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. FEMINIZAM – POKRET ZA ŽENSKA PRAVA	4
2.1. ODREĐENJE POJMA FEMINIZAM.....	4
2.2. POVIJEST FEMINIZMA	6
2.3. VALOVI FEMINIZMA.....	7
3. FEMINIZAM U HRVATSKOJ	9
4. NA DOMAĆEM OGNJIŠTU	12
4.1. NASTANAK ČASOPISA.....	12
4.2. O ČASOPISU	15
5. PRVO GODIŠTE ČASOPISA	18
5.1. O UREDNICAMA.....	18
5.1.1. MARIJA JAMBRIŠAK	18
5.1.2. JAGODA TRUHELKA	20
5.1.3. PEDAGOGIJA JAGODE TRUHELKE	22
5.2. SADRŽAJ PRVOG GODIŠTA.....	25
5.3. ŽANROVSKA I TEMATSKA ANALIZA	27
5.3.1. PJESME.....	28
5.3.2. PRIPOVIJESTI.....	29
5.3.3. POUČNI I RAZLIČITI ČLANCI	33
5.3.4. OD SVEGA PO MALO	37
6. PREDODŽBA ŽENE I ŽENSKOG IDENTITETA U <i>DOMAĆEM OGNJIŠTU</i>	40
6.1. PREDODŽBA UČITELJSKE PROFESIJE U <i>DOMAĆEM OGNJIŠTU</i>	47
7. ZAKLJUČAK	51
8. SAŽETAK	54
9. SAŽETAK NA ENGLESKOM JEZIKU (SUMMARY)	55

10. LITERATURA	56
11. ŽIVOTOPIS.....	59

1.UVOD

Dvadeseto je stoljeće obilježeno prvim konkretnim postupcima prema borbi za ženska prava i poboljšanje njihova položaja. Taj je ženski pokret poznatiji pod nazivom feminizam. Sam je feminizam teško definirati što je uvjetovano i raznim oblicima i idejama za koje se njime bori. Andra Zlatar Violić definira ga kao jedan od oblikovanih političkih pokreta potaknutog socijalnim promjenama modernog doba, „s ciljem emancipacije žena u društvu i zadobivanja jednakosti“ (Zlatar Violić, 2008: 1). Zahtjevi žena sežu od pitanja prava glasa, izjednačavanja plaća žena i muškaraca do prava na pobačaj. Iako početke feminizma možemo vidjeti već za vrijeme Francuske revolucije ili u Engleskoj, gdje je Mary Wollstonecraft otvarala škole za djevojke, pokret postaje organiziraniji tek u 20. stoljeću. Feministički pokret dijeli se na tri vala. Prvi je val trajao od 1880-te do 1920-te, a obilježen je pokretom za prava žena na američkom području, a predvodile su ga Sufražetkinje. Drugi val feminizma je najpoznatiji, a trajao je od šezdesetih do osamdesetih godina prošlog stoljeća i rezultirao je brojnim pomacima na polju ženski građanskih prava, obrazovanja žena i prava na pobačaj. Devedesetih godina započeo je treći val koji traje i danas, a pokušava popraviti neuspjehe prethodnih generacija.

Početak feminizma u Hrvatskoj možemo naći u djelovanju učiteljica koje su se borile za pravo obrazovanja žena. U 19. stoljeću, stvaranjem građanstva i modernih nacija žene su polako počele dobivati mjestu u javnom životu. To je stoljeće u nas bilo obilježeno Hrvatskim narodnim preporodom čiji su akteri, muškarci, pozivali žene da potpomognu ostvarenje njihovih ciljeva. Ženama je tada otvoren javni prostor pa su razgovarale o aktualnim problemima i ženskim pitanjima. Iako složena politička situacija u Hrvatskoj nije dozvoljavala da žensko pitanje bude u fokusu, učiteljice i intelektualke radile su na tom pitanju. Tako je učiteljica Marija Jambrišak 1871. godine na *Prvoj općoj učiteljskoj skupštini* istupila nezadovoljna položajem potplaćenih učiteljica i zalagala se za bolje obrazovanje žena, a aktivno je pratila i feministički pokret u svijetu u Europi. Radila je na *Ženskom liceju* u Zagrebu, a jedna od učenica bila joj je Jagoda Truhelka. Jagoda Truhelka Osječka je učiteljica i književnica koja je radni vijek provela u djevojačkim školama u Osijeku i Zagrebu, kao ravnateljica u Banjoj Luci i Sarajevu. Po povratku u Zagreb surađivala je s mnogim časopisima poput *Vijenca* i sarajevske *Nade*. Truhelka se ističe svojim književnim radom čiji se opus dijeli na dječju književnost i književnost za odrasle. Od objavljenih joj djela valja izdvojiti romane *Tugomila*, *Vojača* i *Plain air*, a najbolje djelo dječje književnosti zasigurno su trilogija *Zlatni danci*.

Upravo u dijelu opusa namijenjenom odraslima vidljiva su njezina feministička nastojanja. „Ona je u određenom smislu predstavila ženu posve drugačijom i neovisnom dajući joj kao subjektu naglašeno intelektualno značenje...Upravo se tim postupcima posebno naglašava Truhelkino feminističko zalaganje, jedna vrsta borbe za ravnopravnost te svijest o neravnopravnom položaju žene u društvu“ (Blažinović, 2016: 1). „Preko zanemarenog romana *Naša djeca* (1896), također aktualnoga iz pozicije ženske emancipacije, te psihološkog romana *Plein air* (1897) koji se bavi tematikom žene i njezinih prava, do povijesnog romana *Vojača* (1899), koji tematizira hrvatsko plemstvo u Bosni i Hercegovini (15. stoljeće) s posebnim naglaskom na iznimno senzibilni glavni ženski lik, s pravom možemo govoriti kako su upravo Truhelkine pripovijesti „obilježile početak modernog ženskog pisma“ (Blažinović i Ivon, 2016: 52) .

Upravo su ove dvije učiteljice 1900. godine pokrenule „prvi časopis namijenjen ženama u Hrvatskoj“ (Šilović- Karić, 2004: 181) pod nazivom *Na domaćem ognjištu*. List je izlazio od 1901. do 1914. godine, deset brojeva godišnje, a prvo godište izlazilo je od rujna 1900. do lipnja 1901. godine. Naime, obrazovni sustav u 19. stoljeću bio je nesređen. Nedostajalo je škola, a školovanje kao takvo nije bilo obavezno. Situacija je bila još pogubnija za djevojčice koje su u školu odlazile rjeđe od dječaka što je utjecalo na njihov položaj u društvu. Upravo je ovaj časopis orijentiran prema obitelji i domoljublju služio za promicanje ženskih prava i ideja unutar tradicionalnog okvira. Ova se izjava potvrđuje već u programatskom tekstu prvog broja koji poziva na okupljanje oko ognjišta koje simbolizira tradiciju, kulturu i prosvjećenost, ali i mjesto obiteljskog okupljanja. Urednice prvog broja bile su Marija Jambrišak i Jagoda Truhelka, a list je isticao važnost obrazovanja žena jer će one tada „još bolje ispunjavati svoju društvenu ulogu majki i odgojiteljica budućih naraštaja“ (Šilović-Karić, 2004: 182), a poboljšanje njihova položaja kroz obrazovanje imalo je sekundarnu ulogu. Veličala se uloga majke u životu djeteta, a upravo je to bila i najvažnija ženina uloga. Davali su se savjeti za odgoj djece, naglašavale važne i poželjne ljudske osobine, savjetovalo žene o kućanskim poslovima. Časopis je svoje stranice poklanjao mnogim autorima, a većina njih bile su žene čime su urednice djelomično potvrdile svoju borbu za položaj žena. Urednice prvog broja bile su učiteljice i same su se vjerojatno susretale sa izazovima ovog zvanja. Situacija u obrazovanju bila je složena, a osim potplaćenosti koju je isticala Jambrišak, nije se moglo samostalno birati radno mjesto, radilo se u javim školama ili privatno u kućama bogatijih ljudi. No obje opcije imale su prednosti i nedostatke. Najveći je problem ipak predstavljao celibat koji je dugo vrijedio za učiteljsku službu.

Cilj diplomskog rada je analizom tekstova prvog broja časopisa *Na domaćem ognjištu* istražiti narativno oblikovanje ženskog identiteta i identiteta učiteljice na početku 20. stoljeća. Analizom ćemo pokušati utvrditi u kolikoj su mjeri urednice i autorice tekstova uklopile feminističke ideje, koje su kolale Europom i Svijetom, u konstrukciju ženskog identiteta. Također ćemo kroz tekstove o učiteljskom zvanju i iskustvima učiteljica na prijelazu u novo stoljeće prikazati kako se oblikovao identitet učiteljice na početku 20. stoljeća.

2.FEMINIZAM – POKRET ZA ŽENSKA PRAVA

2.1.ODREĐENJE POJMA FEMINIZAM

Feminizam označava borbu za prava žena, odnosno emancipaciju žena. Naoko ova definicija izgleda sasvim jednostavno, no iza nje krije se slojevita priča o borbi žena na nekoliko „frontova“. Borba za pravo glasa, za obrazovanje, za mogućnost obavljanja istih poslova kao i muškarci, borba za jednake plaće, pravo na abortus i još mnogo drugih stoje iza ovog pojma „Feminizam je pokret za okončanje seksizma, seksističkog izrabljivanja i ugnjetavanja.“ (Hooks, 2004: 8-9) Tako je prije deset godina Bell Hooks u svojoj knjizi *Feministička teorija: Od margine prema središtu* definirala feminizam. Zbog slojevitosti samog pokreta teško ga je definirati, a njegovi su se ciljevi kroz povijest mijenjali. Bio je pokret koji je propitkivao odnos žena i muškaraca, pobuna protiv zakona, običaja i struktura moći koje su žene godinama držale u podređenom položaju. Najveći problem s kojima se susretala bio je što, ni muškarci ni žene, nisu znali pravo značenje feminizma niti koji su njegovi ciljevi. Feminizam može omogućiti potpunu samoostvarenost žena i muškaraca koji će vjerovati da smo svi/e rođene/e jednakima. Njezina definicija jasno pokazuje kako se ovdje ne radi o antimuškom feminizmu koji je orijentiran na jedan cilj, a to je jednakost muškaraca i žena. Valja izdvojiti dvije skupine feministkinja: reformistice i revolucionarke. Prva se skupina, kojoj je pripadala i Jagoda Truhelka, zalagala za rodnu jednakost, a revolucionarke žele u potpunosti prepraviti postojeći sustav i dokučiti patrijarhat i seksizam. „Feminizam stila života najavio je ideju da može postojati onoliko verzija feminizma koliko je i žena.“ (Hooks, 2004: 18) Bilo je važno o feminističkom pokretu osvijestiti i muškarce. Poučavati ih o seksizmu i kako ga mijenjati, pokazati im da se radi o antiseksističkom, a ne antimuškom pokretu. Feminizam je započeo kao borba za jednakost i pravo glasa pa postao i pokret za pravo na obrazovanje. Upravo će pravo na obrazovanje biti u fokusu feminizma. Školovanje na svim razinama dugo vremena ženama je bilo zabranjeno što je uvelike utjecalo na njihov položaja u društvu. Kad je odlučeno da sva djeca moraju imati osnovno obrazovanje djevojčice su dobile svoju priliku. No i tu razlike ne prestaju. Zanimanja nakon osnovne naobrazbe bila su ograničena na one vezane uz kućanske ili tipične „ženske poslove“ ili na posao učiteljice. Visoko obrazovanje bilo im je teško dostupno niti su se mogle zapošljavati na fakultetima. Zato je feminizam u počecima snažno obilježen pitanjem obrazovanja žena. A onda su sedamdesetih godina 20. stoljeća žene počele biti svjesne i prava na vlastito tijelo. Zahtijevale su nadzor nad svojom spolnošću, kontrolom rađanja i reproduktivnim pravima, upozoravale na problem silovanja i spolnog uznemiravanja.

Ženama su u pokušajima mijenjanja postojećih sustava pomogle grupe za „osvješćivanje.“ Atmosfera na tim ženskim skupovima bile je drugačija, opuštenija jer su žene mogle slobodnije govoriti i otkrivati više o sebi. No i tu se ubrzo dogodio raskol kad se javio problem rasne i klasne nejednakosti žena. Povlaštene bjelkinje, nakon što su stekle ekonomsku samostalnost, nisu previše brinule o teškom položaju bijelih žena nižih slojeva i problemima žena drugih rasa.

Iako je feminizam krenuo iz Engleske, brzo se proširio na ostatak svijeta, a Sjedinjene Američke Države 1970-ih doživjele su pravi uzlet ženskog pokreta. Američki je feministički pokret bio organiziraniji, borbeniji i bolje financiran dok je britanski imao jak radnički i socijalistički feministički element. Cott smatra kako postoje tri sastavnice feminizma s obzirom na kontekst. Prva je jednakost spolova, a upravo je feminizam istaknuo razliku između spola, kao biološke odrednice i roda kao društvene konstrukcije. I sama je Simone de Beauvoir u svojoj knjizi *Drugi spol* rekla „Ženama se ne rađamo, ženama postajemo“ naglasivši kako je ženskost društvena konstrukcija (Čaćinović, 2000: 7). Druga se sastavnica odnosi na stav kako je položaj žena uvjetovan odnosima u društvu, a ne Bogom ili prirodom. Treća stavka odnosi se na grupni spolni identitet, tj. da se žene ne identificiraju s grupom žena čija pojedinačna iskustva utječu na grupu. Širenjem feminizma 1970-ih godina javile su se skupine s različitim tendencijama. Tako razlikujemo radikalne, socijalističke i liberalne feministkinje. Patrijarhat je za radikalne feministkinje bio glavni uzrok problema. Muški vladari, vojna industrijska, politička i religijska struktura učvršćivali su vlast nad ženama. Čaćinović u knjizi *U ženskom ključu* govori: „žene u patrijarhalnim društvima imaju podređenu ulogu i tu su ulogu interiorizirale. Zbog toga ni promjena pravne situacije itd., ne mijenja odmah pomanjkanje samosvijesti žena...“ (Čaćinović, 2000: 24-25). Način borbe ove skupine temeljio se na akcijama i prosvjedima, na oštrom rezu muško-ženskih odnosa. Socijalističke feministkinje smatraju kako su muška dominacija i klasna eksploatacija uzroci lošeg položaja žena. Sklapale su saveze s potlačenim skupinama, klasama, radničkim organizacijama i govorile o tlačenju roda unutar obitelji i oslobodilačkog pokreta. Mala skupina liberalnih feministkinja zalagala se za promjenu sustava, a ne njegovo rušenje, a ženama treba zakonodavstvo u kojem će biti ravnopravnije. Ova se skupina fokusirala na lobiranje u vladama i reforme u korist žena, a često su bile prevarene od strane deklaracija i rezolucija. Feminističkim pokretom žene su se borile za prava koji im, kao ljudskim bićima pripadaju, prava koja su dugo bila rezervirana samo za muškarce. Pa feminizam možemo nazvati i borbom za ljudska prava.

2.2 POVIJEST FEMINIZMA

O lošem položaju žena u društvu govorilo se i prije dvjesto godina, no tek je početak 20. stoljeća donio formirani pokret koji je iznjedrio prve promjene po pitanju položaja i prava žena. Feministice su zahtijevale duboke promijene društvenih struktura koje se žene promatrale kao „druge“, one podređene muškarcima, i dovodile do nejednakosti. Vratimo se u prošlost i istražimo kada je nastao feminizam. Nastao je „kada se žene počnu svjesno, masovno i djelotvorno organizirati radi poboljšanja svoga položaja“ (Watkins, Rueda, Rodrigez, 2002: 4). Kao jedna od prvih borkinja za prava žena navodi se engleska autorica Mary Wollstonecraft rođena u Londonu 1759. godine. Ona je 1783. godine u predgrađu sjevernog Londona otvorila žensku školu, a 1792. godine objavljuje svoju knjigu *Obrane ženskih prava* u kojem prvi puta prosvjetiteljske ideje primjenjuje na položaj žena. Smatrala je kako tiranija u kući sprječava žene da budu jednake, a kao probleme navodi nijekanje političkih prava, nemogućnosti obrazovanja i jednakog rada te financijsku ovisnost žene o mužu. I dok je Mary vodila borbu u Engleskoj, francuske su radnice odlučile podići svoj glas. Borba za ženska prava započela je s Francuskom revolucijom, 1789. godine. Parižanke su se odlučile boriti za pravo glasa, a spisateljica i glumica Olympe de Gouges 1791. godine sastavila je Deklaraciju o pravima žena. „Pralje, švelje, sluškinje, trgovkinje, žene radnika – bunile su se protiv oskudice hrane.“ (Watkins, Rueda, Rodrigez, 2002: 21). Njih šest tisuća marširalo je do pariške Gradske vijećnice. Pokret za prava žena u Sjedinjenim Američkim državama odvijao se praćen borbom za ukidanje ropstva Afroamerikanaca. 1833. godine crkinja i učiteljica, Sarah Mapp Douglas osnovala je *Žensko društvo protiv ropstva*, a upravo je njihova borba za jednakost inspirirala bjelkinje na borbu za ženska prava. Upravo je u Seneca Fallsu održana prva konvencija o pravima žena na kojoj je Elizabeth Cady Stanton iznijela zahtjev za biračko pravo žena, a zalagala se i za bolje uvjete rada učiteljica, za pravo zapošljavanja udanih žena, za obrazovanje i karijeru. Britanski ženski pokret u 19. stoljeću iznio je problem zaposlenih žena čiji su poslovi bili nepouzdaniji, nesigurniji i slabije plaćeni od muških. Isto tako žene bi nakon udaje morale prestati raditi kako bi brinule o obitelji i tako zapravo postale zatočenice vlastite kuće. 1870-ih i 80-ih neke su se feministice bavile društvenim čistunstvom, problemima prostitutki i nametnutih stavova o sudbini žena kao majki i supruga. U SAD- u „društveno čistunstvo“ odnosilo se na stav kako su nasilje, alkohol i seksualna razularenost muška zla i prijatnija ženama. Nedugo nakon toga fokus je stavljen na borbu za pravo glasa u kojoj su se istaknule Emmeline Pankhurst i njezine kćeri Christabel i Sylvia.

Nakon duge i iscrpne borbe Engleskinja predvođenih ženama obitelji Pankhurst, tek 1918. godine žene iznad trideset godina dobile su pravo glasa. Za prvo glasa tada su se borile i žene u Kanadi, SAD-u, Njemačkoj, Švedskoj, Norveškoj, Indiji, Indoneziji, Japanu, Kini, Australiji, Brazilu i Argentini. Drugi svjetski rat otvorio je put zapošljavanju žena jer su muškarci ratovali, a po njihovom povratku usprotivili su se tome. U Sjedinjenim Američkim Državama poslijeratne godine obilježila je Rosa Parks crnkinja koje se usudila sjesti na autobusno sjedalo predviđeno za bijelce i time pokrenula borbu za prava Afroamerikanaca. Dvadeseto stoljeće donosi i ustanak lezbijskih feministkinja koje su smatrane „izopačenima“, a nije im se dozvoljavalo da iznajmljuju stanove, skrbe o djeci ili budu zaposlene. Vidimo kako se feminizam bavio problemima ženskog obrazovanja, pravom glasa, položajem žene u obitelji, problemima zapošljavanja i jednakih plaća. No taj se pokret kroz svoju povijest bavio i rasnim pitanjima, problemom silovanja žena, nametanja ideala ljepote. Mnogo se pažnje posvećivalo položaju žena u obitelji jer su one često bile služavke svojem suprugu i djeci, a bile su i žrtve nasilja. Smatrali su da je brak pitanje izbora isto kao i majčinstvo. Žena je vlasnica svojeg tijela i s njime može što želi pa su se borile za kontrolu rađanja i pravo na abortus koje su neke države, 70-ih godina 20. stoljeća i legalizirale. Kratkim povijesnim pregledom razvoja feminističkog pokreta možemo reći kako su žene teškom borbom popravile svoj položaj u društvu i kako se borba nastavlja i danas.

2.3. VALOVI FEMINIZMA

Feministički se pokret odvijao po etapama koje su bile obilježene snažnim ženama i njihovom neumornom borbom. Zato govorimo o „valovima“ feminizma, a stručnjaci ističu tri vala s njihovim karakteristikama. „Valovi“ su prikladan naziv jer označavaju razlike među generacijama feministkinja.

Prvi val trajao je od 1880-e do 1920-e godine i naznačio je rođenje američkog pokreta za ženska prava. Predvodile su ga sufražetkinje, odnosno pripadnice pokreta za pravo glasa žena. Upravo je borba za pravo glasa obilježila prvi val, a nakon demonstracija i štrajka glađu, 1920. godine žene u SAD-u to su pravo i dobile. Neke su zemlje pravo glasa ženama dale i ranije kao što je to napravio Novi Zeland 1893. godine ili Finska 1908. Elizabeth Cady Stanton, Lucretia Mott, Victoria Woodhull, Susan B. Anthony, Sojourner Truth, Carrie Chapman Catt, Alice Paul i Lucy Stone obilježile su prvi val feminizma.

No i među njima su postojale razlike pa su se odvojile i okupile oko dvije različite grupe: *National Woman Suffrage Association* i *American Woman Suffrage Association*. Iako se druga grupa zalagala za različite zakone u svakoj saveznoj državi, na kraju su se ujedinile u svojoj borbi osnovavši *National American Woman Suffrage Association*.

Najpoznatiji val feminizma upravo je onaj koji je trajao od 1960-e do 1980-e, odnosno drugi val feminizma. Tada je feminizam postao kohezivan i organiziran. Nakon prava glasa, sad su htjele *de facto* ravnopravnost, tj. „socijalni i pravni rodni paritet.“ (Žimbrek, 2014: 1) Ovo razdoblje pokreta oslobođenja žena predvodile su Glorie Steinem i Betty Friedan.

Drugi se val pokrenuo objavom djela Betty Friedan *The Feminine Mystique* u kojem govori o položaju žena u onodobnom društvu. Govori i o američkim kućanicama koje nemaju pristupa individualnosti i uspjehu, a sve to zbog nedostupnosti obrazovanju. U dva desetljeća postiglo se puno po pitanju jednakih plaća i jednakog obrazovanja, građanskih prava, dostupnosti kontracepcije i prava na pobačaj. Kao najveće uspjehe ovog vala možemo navesti pravo na obrazovanje i jednake plaće. Obrazovanje im je omogućilo pristup tržištu rada, a zakon o jednakim plaćama pokazao kako je njihov trud i rad jednako vrijedan. Kao najveći neuspjeh feministkinje drugog vala smatraju neprihvatanje *Amandmana o jednakim pravima* Alice Paul. Ovaj se val počeo gasiti 80-ih godina zbog neslaganja o problemima pornografije.

Devedesetih godina prošlog stoljeća započeo je treći val feminizma koji traje i danas. Reakcija je na neuspjehe prethodnih generacija, a svoj je fokus stavio na intersekcionalnost. „Analitički alat koji pomaže razumjeti i odgovoriti na način da podrazumijeva kako se društveni identitet svake osobe i status sijeku..... intersekcionalnost u praksi pomaže da se gleda izvan pretjerano pojednostavljene koncepcije identiteta kao što su *radnička klasa* ili *autohtonost*.“ (JJAS, 2013: 21). Naglasak je stavljen na prava žena bez obzira na dob, spol, rasu, obrazovanje i slično. Ali i na pripadnike homoseksualne, biseksualne i transrodne zajednice. Pripadnice ovo vala otišle su dalje u borbi za ukidanje javnog seksizma, ali i reprezentacije i stereotipa koji štete ženama i njihovim mogućnostima da budu potpune osobe. Feminizam traje i danas, a s vremenom su se javili razni pravci ovog pokreta, bili isključujući ili inkluzivni. Razilaženja u ciljevima borbe unutar feminističkog pokreta rezultirali su razdvajanjem feminizma. Neki od pravaca feminizama su: kulturalni, isključujući, individualistički, višerasni, domorodački, transfeminizam i mnogi drugi.

3. FEMINIZAM U HRVATSKOJ

Dokidanje patrijarhalnih sustava i transformacija postojećih odnosa u društvu potaknuli su žene na poboljšanje svog položaja. Takva politika oslobođenja najjasnije se očituje 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća. Povijest feminizma u Hrvatskoj pratimo od tih godina jer feminizam „tek kasnih šezdesetih godina prošlog stoljeća ulazi u širu upotrebu i biva isto tako prihvaćen kao oznaka za različite vidove izražavanja ženskih problema i postavljanja pitanja“ (Knežević, 2004: 247). Mnogi su smatrali kako se radi o uvoznom proizvodu zapadnog svijeta, ali feminizam je itekako izraz domaćeg aktivizma. Jedan od temeljnih zahtjeva feministkinja bilo je pravo na obrazovanje. Ono je otvaralo vrata u svijet ekonomske neovisnosti, afirmacije i osobnog zadovoljstva. No početke feminističkog aktivizma možemo smjestiti u drugu polovicu 19. i početak 20. stoljeća. Prvi znakovi ženskog organiziranja vidljivi su kod zagrebačkih učiteljica u 19. stoljeću. Upravo je Marija Jambrišak, učiteljica iz Krapine, 1871. godine na *Prvoj općoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini* izrazila nezadovoljstvo zbog nejednakih plaća i uvjeta rada za žene i muškarce. Kao predvodnica feminizma navodi se književnica i novinarka Marija Jurić Zagorka koja je diljem zemlje održavala predavanja o „ženama i politici i ženskom glasačkom pravu. Kao i najpoznatijoj hrvatskoj sufražetkinji, o njoj se danas govori i kao o prethodnici suvremenog feminizma.“ (Počeci ženskog organiziranja u Hrvatskoj)¹

Žensko organiziranje u Hrvatskoj vezano je upravo uz školstvo jer su baš učiteljice, okupljene u Hrvatskom pedagoško-književnom zboru, 1900. godine pokrenule prvi časopis namijenjen ženama. Nazvale su ga *Na domaćem ognjištu* i u njemu promicale prosvjetiteljske ideje vezane uz obrazovanje žena, ali i njihovu okrenutost domu, a urednice prvog broja bile su Marija Jambrišak i Jagoda Truhelka. Govoreći o predvodnicama prvih feminističkih pokreta ne smijemo zaboraviti Mariju Jurić Zagorku. Književnicu i novinarku koja je organizirala ženski pokret i držala predavanja o ženskim glasačkim pravima i ženama i politici. Spomenut ćemo i Dragojlu Jarnević, naprednu intelektualku koja je u svojim dnevničkim zapisima govorila o poziciji žena u ilirskom pokretu. Žene u Hrvatskoj, i drugim zemljama bivše Jugoslavije, počele su se građanski organizirati i prije Drugog svjetskog rata, a svoju su poziciju učvrstile u antifašističkoj borbi. Organizacije koje su se afirmirale od 1941. godine povezivale su se i tako je 1942. godine održana *Prva zemaljska konferencija žena* gdje je osnovana *Antifašistička*

¹ Citat je preuzet iz teksta „Počeci ženskog organiziranja u Hrvatskoj“ sa mrežne stranice „Ženska memorija“. Na stranici nije naveden datum nastanka teksta nit autor.

fronta žena. Nakon završetka rata *Antifašističkoj fronti žena* zamjerali su suvišno bavljenje politikom, pa je samoukinuta 1953. godine da bi se tada osnovao *Savez ženskih društava*.

Nažalost, bio je to kraj organiziranja žena oko vlastitih problema i vraćanje domaćinstvu i političkoj neaktivnosti. Na temeljima *Saveza ženskih društava* 1985. nastaje *Konferencija za društveni položaj žene i porodice*. Njezine su članice sudjelovale u javnom životu boreći se za bolju društvenu i zdravstvenu zaštitu, posebice djece, te za razvoj samoupravljanja. No za razliku od svjetskih feministkinja koje su probleme vidjele u patrijarhatu, hrvatske feministkinje nisu u njemu vidjele uzrok potlačenosti žena. Krajem 70-ih u Beogradu je održan skup „organiziran kao međunarodni seminar, odmah se pokazalo da je doista riječ o posve novom pristupu...“ (Knežević, 2004: 253), a skupu su prisustvovala i feministkinje iz drugih zemalja Europe. Ovaj prvi val hrvatskog feminizma dao je određene pomake. Naime, mnoge su aktivistkinje bile novinarke i samim time nositeljice borbe za promjene u sadržajima i diskursu medija. Isto tako ovo je razdoblje proširilo polje interesa feministkinja na psihološke kategorije i probleme u svakodnevnim odnosima prema ženama. Drugi val feminizma u Hrvatskoj započeo je 80-ih godina, a prožet je aktivizmom i feminističkim osvještavanjem. U tome je razdoblju nastalo mnogo aktivističkih grupa. 1985. u Ljubljani nastaje „Lilith“, a godinu dana kasnije u Zagrebu se pokreće „Ženska grupa Trešnjevka“ koja ubrzo pokreće „SOS – telefon za žene.“

Drugi val feminizma u Hrvatskoj započeo je 80-ih godina, a zbog jakog oslanjanja na aktivizam, težnje k praktičnosti, autonomije i povezivanja u organizacijskom smislu to se razdoblje naziva drugim valom feminizma u Hrvatskoj. Žene su odlučile sastajati se na skupovima barem jednom godišnje, a posljednji kolektivni skup održan je 1990. godine u Zagrebu pod nazivom *Ženski parlament*. Raspadanje Jugoslavije rezultiralo je i raspadom suradnje „Jugoslavenske ženske mreže“, a i feminističke grupe u Hrvatskoj počinju se raspadati i priklanjati političkim opcijama. Početak 90-ih obilježen je osnivanjem velikog broja ženskih grupa, a po prvi puta one se pojavljuju i izvan velikih centara. I sam Domovinski rat utjecao je na programe ženskih grupa koje su se sada okrenule humanitarnom radu pa tako nastaje „Centar za žene žrtve rata“, a tome se okreću „Trešnjevka“ i „Kareta“. Sredinom i krajem 90-ih godina te se grupe okreću mirnodopskim temama, sistematizaciji znanja kao temelja ženskih i rodnih studija. „U tom smislu pokreću se feministički časopisi (*Kruh i ruže*, *Treća*), objavljuju se knjige (uglavnom prijevode svjetske feminističke literature), vrše se sustavne analize zakona i pronalaze se forme djelovanja na vlast i društvo u cjelini.“ (Knežević, 2004: 258).

Feministički se pokret u Jugoslaviji, pa potom i Hrvatskoj, mijenjao i razvijalo. Prvi val 60-ih godina bio je politički orijentiran i propitkivao je tadašnju ideologiju, a drugi val 80-ih okrenuo se djelovanju prema unutra, naglašavajući mijenjanje društvene paradigme i rješavanje problema koji su u javnosti bili potiskivani. Iako su 90-e daleko iza nas, procesi borbe za emancipaciju i rješavanje „ženskih pitanja“ i danas traju.

4. NA DOMAĆEM OGNJIŠTU

4.1. NASTANAK ČASOPISA

Postavlja se pitanje što je naše dvije učiteljice, Mariju Jamrišak i Jagodu Truhelku, navelo na pokretanje ovog časopisa. Teška politička situacija, stalna rascjepkanost naše države uvelike su otežavale želju za ujedinjenjem hrvatskih zemalja. Devetnaesto stoljeće Hrvatska je provela kao članica Austro-Ugarske čije su političke ambicije usporavale proces stvaranje jedinstvenog hrvatskog jezika, a pogotovo integraciju hrvatskih zemalja ili bilo kakvu političku neovisnost. Na scenu su 30-ih godina stupili ljudi koji su zasigurno obilježili ovo razdoblje predvođeni Ljudevitom Gajem. Mnogi hrvatski intelektualci i pripadnici bogatijeg sloja društva potpomogli su Gajeva nastojanja oko stvaranja jedinstvenog jezika i tako je započeo hrvatski narodni preporod koji će uskoro postati ilirski pokret. Iako su veliki preporoditelji poput Pavla Štoosa i Vukotinića pozivali žene da potpomažu pokret, smatrali su kako javni prostor i književni rad nije za žene. Snažan patrijarhat koji su Ilirci promicali samo je učvrstio dotadašnji položaj žena i shvaćanje kako je „za ženu obitelj i svijet privatnog i intimnog“ (Feldman, 2004: 13). No 19. stoljeće bilo u znaku porasta važnosti obrazovanja. Nastankom građanskog društva ukinute su klasne barijere čime je obrazovanje postalo preduvjet za napredovanje. Dijelom takvih strujanja postalo je i pitanje obrazovanja žena, ali je ubrzo postalo jasno da se moderna strujanja nisu odnosila i na žene. Tada su žene bile u potpunosti podređene mužu, koji je upravljao njihovom imovinom i životom u cijelosti. Znamo da je pitanje obrazovanja u Europi i Americi bilo povezano s ženskim pokretom, a liberalna i prosvjetiteljska strujanja omogućila su im prostor za javni govor o svojim problemima. Obrazovanje je tako bilo jedna od preduvjeta za rješavanje ženskog pitanja i poboljšanja njihova položaja, a osnovna naobrazba bila je i u interesu države jer je njime mogla učiti djecu svojim vrijednostima. Upravo su učiteljice, što je vidljivo na primjeru našeg časopisa imale ključnu ulogu u promicanju važnosti obrazovanja. Obrazovanje u Hrvatskoj u 19. stoljeću polako oslobađalo supremacije crkve koja je uvelike određivala obrazovni program. Hrvatska je javnost bila podijeljena kad je u pitanju obrazovanje žena. „Konzervativni hrvatski krugovi opirali su se pitanju potrebe ženskog obrazovanja vidjevši u njemu opasnu prijetnju strogo tradicionalnoj podijeli uloga na mušku i žensku sferu“ (Ograjšek-Gorenjak, 2004: 157). Problem je stvarao i nedostatak hrvatskih škola koje bi djevojčice okretale njihovom narodu i širile narodnu kulturu.

Do reforme školstva 1874. obrazovne prilike, posebice za djevojke, bile su prilično loše, a o tome govori i činjenica kako smo tada imali samo „11 posto pismenih žena starijih od šest godina“ (Ogřejšek-Gorenjak, 2004: 162). Sve su srednje škole zapravo bile namijenjene muškarcima, ali trud učiteljica isplatio se kada je 1868. godine osnovana *Viša djevojačka škola* u Zagrebu, a kasnije i drugdje. Ovakve su škole djevojke pripremale za posao majke i kućanice, a ne za rad koji bi im omogućio samostalna primanja. S vremenom otvaralo se sve više stručnih škola poput *Ženske šivaće i risarske škole* ili *Zemaljske ženske stručne škole*². Reforma školstva desila se 1874. godine kada su se pučke škole podijelile na opće pučke škole i građanske škole, a najveći je napredak bilo uvođenje obaveznog osnovnoškolskog obrazovanja u trajanju od pet godina. Pučke su škole bile namijenjene onima koji su željeli nastaviti školovanje, ali ne i upisati visoko učilište. Utjecale su ove promjene na obrazovanje učiteljica koje su do tada to zvanje mogle steći jedino na učiteljskoj školi u samostanu Sestara milosrdnica. Ali onda je 1875. osnovana *Zemaljska ženska preparandija* koja je željela smanjiti utjecaj crkve na obrazovanje učiteljica no ona ubrzo prestaje s radom. Srednjoškolsko obrazovanje djevojaka doživjelo je promjenu strukture kad su 1892. godine zatvorene *Viša djevojačka škola* i preparandija u samostanu i otvoreni su *Privremeni ženski licej* i *Ženska stručna škola* pod palicom ministra Izidora Kršnjavog. *Privremeni ženski licej* bio je prva državna srednjoškolska institucija u Austro-Ugarskoj, a trajao je sve do 1920. kad postaje *Prva ženska realna gimnazija*. Program liceja vodio je računa o ženskoj ćudi, duhovnim i tjelesnim mogućnostima, a na njemu su radile učiteljice. To je predstavljalo problem jer je rad u srednjoj školi zahtijevao sveučilišno obrazovanje. No 1895. godine učiteljicama liceja bilo je dozvoljeno slušati predavanja na Sveučilištu, da bi im 1901. dozvolili polaganje Filozofskog fakulteta. Kraj 19. stoljeća i početak 20. stoljeća nisu doveli pitanje i položaj žena u središte pažnje jer je politička situacija tada bila još složenija. Prosvjedi su bili sve češći način izražavanja nezadovoljstva, a sve su više jačali odnosi sa Srbijom što će uskoro dovesti do još složenije političke situacije. Javnost je i dalje bila podijeljena oko pitanja obrazovanja što je vidljivo i u analizi tekstova koji su bili objavljeni u ondašnjim glasilima koju je Ida Ogřejšek Gorenjak iznijela. Zaključila je kako šira javnost nije pokazala veliku osjetljivost za pitanje

² Zemaljska ženska stručna škola otvorena je 1892. godine kako bi djevojkama omogućila stjecanja zanata kroz umjetno-obrtni, kućanski i trgovački dio. Za vrijeme izlaska prvog broja časopisa 1901. godine škola je bila djelomično otvorena kroz rad samo umjetno-obrtnog odjela koji je služio za poučavanje krojenja, šivanja, rada na šivaćem stroju i drugo. Plan je bio da djevojčice nakon završena četiri razreda pučke škole upišu zemaljsku školu u kojoj završavaju četiri realna razreda, a nakon toga odabiru jedan od tri ponuđena odjela. Otvorenje škole podržao je i sam kralj, a upisi i školovanje bili su besplatni. Ravnateljica zavoda bila je Klotilda Cvitešić.

obrazovanje žena, a oni koji nisu imali ništa protiv ipak su to smatrali nebitnim problemom. U ovako složenim političkim i kulturnim okolnostima hrvatska javnost nije previše marila za feministički pokret čiji je prvi val počeo upravo osamdesetih godina 19. stoljeća. I dok je u Europi, pa i cijelom svijetu, 19. stoljeće bilo prožeto borbom za prava žena i počecima feminističkog pokreta, on u Hrvatskoj nije naišao na veliko zanimanje. Složena politička situacija nije dozvoljavala da žensko pitanje, makar samo ono vezano uz obrazovanje bude u središtu pozornosti. Žene su stoljećima aktivno sudjelovale u životu, pisale žensku povijest koja nikada nije bila dio javnog djelovanja, a narodni preporod otvorio je put ženama na književnu scenu, ali samo u svrhu potpore preporodu i slavljenju domovine. Feminističke su se misli mogle čuti u salonskim okupljanjima koja se često priređivale žene, a razgovori su uvijek naglašavali važnost pismenosti žena, čitanje i pisanje. No ipak su naše književnice i intelektualke svojim radom navodile na razmišljanje u ženskom pitanju. Vidljivo je to u djelima Dragojle Jarnević i Jagode Truhelke, a Jambrišakova je javno zastupala bolje obrazovanje žena i djevojčica i jednake plaće za učiteljice. Možda je upravo nezainteresiranost javnosti za obrazovanje žena i žensko pitanje općenito, uz feminističke struje, navelo učiteljice na djelovanje. Hrvatske su se učiteljice tada okupljale u *Hrvatskom pedagoško-književnom zboru*³ u kojem su razgovarale o problemima obrazovanja i nedostatku obrazovanih žena. Upravo na ulasku u novo, 20. stoljeće, učiteljice počinju izdavati časopis *Na domaćem ognjištu* čiji su prvu broj uređivale Marija Jambrišak i Jagoda Truhelka. Prvi je broj časopisa izašao 1900. godine, za mjesec rujan, s krilaticom *Odgojmo se, a pak ne bojmo se*. U 20. stoljeću feminističke su ideje sve više prodirale na naše prostore, a pokret je postao organiziraniji. Tko zna, možda su preporodna zbivanja i stvaranje moderne nacije, uz rastući feministički pokret potaknuli naše učiteljice na pokretanje časopisa za žene koji je u prvom broju još dosta tradicionalan.

³ Hrvatski pedagoško-književno zbor (HPKZ) osnovan je 1871. godine i jedna je od najistaknutijih i najstarijih učiteljskih udruga u Hrvatskoj. Svojim radom doprinosi razvitku pedagoškog i prosvjetnog rada, kako teorijskog tako i praktičnog. HPKZ je začetnik ideja o osnivanju *Saveza hrvatskih učiteljskih društava* i *Udruge učiteljica i učiteljskih zadruga*. Unutar zbora osnovane su i djelovale Učiteljska knjižnica i čitaonica, Hrvatski školski muzej i pedagoški arhiv te Školske novine. Zbor je i izdavač pedagoškog časopisa *Napredak*. U prvom broju časopisa *Na domaćem ognjištu* navodi se kako je predsjednik zbora u ono vrijeme bio Antun Cuvaj i kako je zbor zaista radio na unaprjeđenju obrazovanje.

4.2. O ČASOPISU

Prvo je godište časopisa izašlo 1901. godine pod pokroviteljstvom Hrvatskog pedagoško-književnog zbora u tisku C. Albrechta. Uređivale su ga Truhelka i Jambrišak koje su i zacrtale pedagoški i humanistički smjer časopisa, a bio je namijenjen obitelji, ženi i mladeži. Bio je namijenjen ženama svih društvenih slojeva, dobi i zanimanja s intencijom prosvjećivanja i humanizacije hrvatskog društva, posebice žena. Časopis je izlazio u doba secesije što je utjecalo na njegov izgled i dizajn. Bogato ukrašene stranice, prepune ornamentalnih, florealnih i sakralnih ukrasa i vinjeta. Ukrašeni su bili i počeci i završeci pjesama i određenih cjelina časopisa, a mjesto na stranicama pronašle su umjetničke slike i fotografije. Kada govorimo o cjelinama one se odnose na „Pjesme“, „Putopise“, „Pripovijesti“, „Poučne i različite članke“ te cjelinu pod nazivom „Od svega po malo“. Poučni su tekstovi učili o obiteljskom životu, pozivali na humanitarni rad, upozoravali na negativne ljudske osobine, a mudre izreke, savjeti o uzgoju voća i povrća ili zdravlju bili su dio rubrike „Od svega po malo“. Prvo godište časopisa tema je ovog rada pa ćemo njega detaljnije opisati u posebnom poglavlju, a sad ćemo dati kratki pregled svih brojeva kako bismo dobili širu sliku samog časopisa. U svojoj drugoj godini izlaženja časopis mijenja ime u *Domaće Ognjište*, a na uredničkoj poziciji stajala je Milka Pogačić koja je samostalno uredila devet godišta. Od novih autora koji su surađivali valja izdvojiti Srđana Tucića, Dragutina Domjanića, Rikarda Katalinića, ali i Mariju Jurić Zagorku, Adelu Milčinović, Katarinu Fritz, Elu Kranječević i Josipu Glembay. Pogačić je i u drugom godištu nastavila uredničkim stopama svojih prethodnica, a promjene su se pojavile u trećem godištu kada je briga o uredništvu dodijeljena *Klubu učiteljica*, „sadržaj godišta više nije razdijeljen prema književnim i publicističkim cjelinama“ (Čorkalo, 1998: 102), ali mjesečni svesci jasno su odijeljeni. Jedan od suradnika postao je Vladimir Nazor, a tu su još i Milivoj Dežman, Eugen Tomić, Zofka Kveder i A.G. Matoš, a Truhelka je objavila beletrističku prozu „Bilješka s ulice“. Obzirom na domoljubni karakter časopisa prijevodi strane literature bili su rijetki, ali moglo se naći djela iz francuske, engleske ili slavenskih književnosti. Četvrto godište časopisa i dalje je u vlasništvu HPKZ-a, svoja djela obavili su Milan Ogrizović i Ćiro Truhelka, pod pseudonimom A.M.S. priču „Slavičina svadba“ objavila je Truhelka. U prethodnim izdanjima sadržaj cijelog godišta bio je iznesen na početku knjige, a s petim godištem sadržaj je objavljen za svaki svezak zasebno.

Od novih imena spominju se Rudolf Franjin Magjer i Đuro Šurmin, a u lipanjskom je broju *Udruga učiteljica* istaknula kako se časopis ne plaća redovito. Izneseno je kako on nije ni feministički ni pedagoški list već mu je zadaća da „budi u našem ženskom svijetu ljubav za knjigu, marni napredak i volju za koristan rad, te da ga upoznaje s radom ženskog svijeta u naprednim narodima“ (Čorkalo, 1998: 103). U šestom godištu promijenjen je izgled časopisa koji je sada imao dekorativni predlist cvjetne ornamentike, naslovnice svakog sveska bile su sve kreativnije, a vratila se i ista sistematizacija čime se nastojao vratiti onaj duh prvih brojeva. Želeći istaknuti mjesto i ulogu časopisa, *Klub učiteljica* je istaknuo dugu tradiciju izlaženja, suradnju s mnogim autorima i obećao zadržati visoke standarde. Beletristika postaje sve bolja s djelima Milana Begovića, Ivana Kozarca i Ivana Trnskog, a Truhelka je objavila „Kad se smire vali“ i „Siljueta“. Nakon raspada *Kluba učiteljica* rad je nastavila novoosnovana *Udruga učiteljica* s Milkom Pogačić na čelu. Sa sedmim godištem nakladu je preuzeo Klub učiteljica Kraljevina Hrvatske i Slavonije. Najavljeno je da će časopis sada izlaziti za svaki mjesec, dakle dvanaest puta godišnje, a u tri sveska objavljene su slike u boji kao zamjena za ilustracije. Truhelka je u ovom broju objavila sedam nastavka priče „Primorska pisma“ pisana u muškom rodu. Osmo godište nije donijelo ništa novo, književno je bila svestrano, a objavljeni su prilozi o položaju učitelja i reformi školstva. Deveti broj časopisa imao je novi impresum: „Domaće ognjište, centralni organ Udruge učiteljica Kraljevine Hrvatske i Slavonije“ (Čorkalo, 1998: 104) dodana je i sekcija „Za našu djecu“, a izlazio je u Tisku Pučke tiskare. Časopis je sada izlazio kao polumjesečnik, dvadeset i četiri sveska godišnje, smanjenog formata i neuredna izgleda zbog izostanka ilustracija. U tom razdoblju časopis je imao financijskih problema zbog sve siromašnije Udruge Učiteljica, ali se i dalje pozivaju na vrijednosti koje je časopis promicao. Ovo je isto tako broj u kojem Truhelka objavljuje po posljednji put, a radilo se o tri nastavka proze „Kad se spuste mraci“. I u desetoj godini svoga izlaženja časopis je dvobroj koji ima deset svezaka plus dva priloga za modni i ručni rad. Sadržaj je premješten na kraj knjige, svaki je svezak imao svoj sadržaj, a vraćeni su i ukrasi.

Devet je godina Pogačić uređivala časopis i time pridonijela njegovu kontinuitetu da bi joj se za jedanaesto godište priključila Zdenka Marković. Časopis je izlazio tijekom cijele godine, od prvog siječnja, a u njemu se moglo naći proze, drame, poezije, izvješća izložbama. Dvanaesto godište nije donijelo nikakve novitete osim što se izdaje književni pregled novijih izdanja kao preporuka za čitanje. Nakon dvogodišnje suradnje, Pogačić i Marković, uredništvo su prepustile Zori Vernić čime je kvaliteta časopise pala.

Njegov je izgled narušen izostavljanjem ukrasa i povećanjem formata na novinski što ja časopis svelo na svega četiri lista. Trinaesto je godišće donijelo i pad kvalitete sadržaja. U posljednjem, četrnaestom godištu vraćen je stari format, ali časopis je već na izdisaju. Lošije uredničke sposobnosti učinile su ga tehnički nekvalitetnim, beletristiku su zamijenili novinski članci, ali ostao je postojan u domoljublju i moralnosti. No razloge gašenja *Domaćeg ognjišta* treba tražiti i u složenoj društveno-političkoj situaciji te 1914. godine i Prvom svjetskom ratu.

5. PRVO GODIŠTE ČASOPISA

5.1. O UREDNICAMA

U četrnaest godina svog izlaženja sve su urednice časopisa bile žene. Prvo godište časopisa *Na domaćem ognjištu* uređivale su Marija Jambrišak i Jagoda Truhelka obje učiteljice i književnice.

5.1.1. MARIJA JAMBRIŠAK

Prije 19. stoljeća žene nisu imale važnu ulogu u javnom životu, a Hrvatskim narodnim preporodom žene iz intelektualnih građanskih krugova dobile su priliku da stupe u javni život. Okupljanja su salonima bila su njihova prilika za razgovor o aktualnim temama i književnosti, a pod utjecajem feminističkih struja bavile su se i pitanjima obrazovanja i položaja žena. Kada govorimo o obrazovanju djevojke i žene bile su slabo obrazovane, a otvaranjem pučkih škola i liceja dobile su priliku bolje se obrazovati i samostalno zarađivati. I naše urednice, Marija Jambrišak i Jagoda Truhelka bile su učiteljice i književnice, iako se književnim radom više istaknula Truhelka, a obje aktivne u rješavanju problema obrazovanja žena. Možda su zato i odlučile 1900. godine pokrenuti prvi ženski časopis u Hrvatskoj *Na domaćem ognjištu*.

Marija Jambrišak rođena je u Karlovcu, 8. rujna 1847. godine da bi zatim s roditeljima preselila u Zagreb. Uskoro je započela svoje školovanje koje je opisano ovako: "I škola bi [...] ostala mali raj za malu Mariju, da se živahni i snažni temperament djeteta nije naskoro našao u eruptivnoj opreci sa zastarjelom i odrvenjelom pedagogijom, koja je malu dušu držala u postojanoj i nezdravoj napetosti i strahu navlačeći je na Prokrustovoj postelji između prekorednih pohvala i drastičnih kazna, koje su u ono doba spadale u neophodan rekvizit školske odgoje." (Batinić, 2008: 201).

Kod Sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog završila je dvogodišnju učiteljsku školu 1863, i odlazi na praksu u samostan uršulinki koju obavlja od 1864. do 1865. godine. Nakon položenog učiteljskog ispita (1866.-1867.) radi kao učiteljica u Krapini. Tijekom 1871. godine „budno prati pripreme za prvu opću hrvatsku učiteljsku skupštinu i javlja se s prvim dopisima u *Napretku*, da bi napokon, kao delegat iz Krapine, sudjelovala na ovoj povijesnoj manifestaciji staleške i nacionalne svijesti hrvatskog učiteljstva.“ (Žuvela, 2010: 5) Pokazala je tada interes za pitanje ravnopravnosti žena pa je tako 25. kolovoza 1871. na *Prvoj općoj učiteljskoj skupštini* nastupila „s rezolucijama o ravnopravnosti i jednakosti učiteljica s učiteljima, nenamještanju

sestara milosrdnica na svjetovna učiteljska mjesta, potrebi visokoškolske izobrazbe i stipendiranja učiteljica... Bilo je to prvi put u Hrvatskoj da je žena javno istupila tražeći izjednačavanje plaća i radnih uvjeta za učitelje i učiteljice“ (Batinić, 2008: 201). Ne čudi takva zainteresiranost za ženska prava jer je Jambrišak pratila razvoj ženskog pokreta u Europi.

No znala je da širenje ideja o ženskom pitanju u Hrvatskoj mora provoditi umjereno zbog čega je svoj fokus stavila samo na obrazovanje žena smatrajući „kako je pravni položaj žene zadovoljavajući, a politički ne samo da joj nije potreban, već bi i štetio njezinoj ženstvenosti“ (Ogrejšek-Gorenjak, 2004: 166). Nikada nije sa svojim zahtjevima za obrazovanje žena polazila od emancipacije već od patrijarhalnih vrijednosti govoreći kako će obrazovane žene pridonositi razvoju domovine. Uz financijsku pomoć J.J. Strossmayera i na poziv pedagoga F. Dittesa otišla je na trogodišnji studij na Učiteljski pedagogij u Beč na kojem je slušala „prirodopis, fiziku, kemiju, svjetsku nauku i nauku o domovini, antropologiju, teorijsku i historijsku pedagogiju, metodiku te njemački jezik i književnost. Naknadno je upisala i svjetsku povijest i povijest Austro – Ugarske“ (Žuvela, 2010: 96). Ne čudi kako je Marija Jambrišak bila jedina žena na predavanjima i prva žena s visokom naobrazbom. Po povratku iz Beča dobiva posao kao učiteljica na *Višoj djevojačkoj školi* te je i dalje aktivna u učiteljskim krugovima, prenosi svoje znanje na mlade učiteljice i radi na njihovom što boljem položaju. Jambrišak se već od sedamdesetih godina zalagala za otvaranje ženskog liceja, a zatim se vratila se u Zagreb gdje je uz njezinu pomoć 1902. godine privremeno otvoren *Ženski licej* u Zagrebu na kojem je radila sve do 1912. godine. Jambrišakova se snažno zalagala za „sadržajnije i više obrazovanje žena, smatrajući to značajnom komponentom afirmacije prava žena u društvenom životu“ (Žuvela, 2010: 97). Vlasti su prepoznale njezino znanje i zalaganje pa je tako 1905. godine postala ravnateljicom viših djevojačkih škola. Kao profesorica utjecala je na mnoge, predavala je Jagodi Truhelki, a bila razrednica Ivane Brlić-Mažuranić. Zdenka Marković bila je učenica Marija Jambrišak koju je opisala kao intelektualku koja se nije bojala javno boriti za ženska prava, motor i pokretač škole i ženu koja je svoje unutarne bogatstvo prenosila na učenice. Ljuba Drakulić-Plötzer Marijine ideje o pedagogiji opisuje ovako: „Dijete je svetinja, koju moraš ljubiti, ali je ne smiješ obožavati. ‘Ljubav rađa ljubav’, to je bila njezina omiljela rečenica. ‘Ljubav mora u školi biti onaj motor, koji pokreće svim školskim radom“ (Batinić, 2008: 202). Nakon umirovljenja Marija Jambrišak sudjeluje u radu ženskih organizacija i društava te nastavlja pisati za neka glasila.

5.1.2 JAGODA TRUHELKA

Hrvatska književnica i učiteljica, Jagoda Tuhelka rođena je u Osijeku 5. veljače 1864. godine. Njezin su život obilježili gradovi u kojima je živjela. Djetinjstvo je provela u Osijeku, a kao četrnaestogodišnjakinja odlazi u Zagreb na školovanje gdje se nakon umirovljenja ponovno vratila i živjela do smrti. Nakon što je završila višu djevojačku školu i preparandiju, „četrdeset je godina provela kao ravnateljica i učiteljica u školama u Gospiću, Banjoj Luci i Sarajevu“ (Batinić, 2008: 202). „U devet zagrebačkih godina ona se svrstava u krug najsposobnijih hrvatskih učiteljica, a bila je i jedna od četiriju nastavnica koje su slomile predrasude prema učenim ženama i postale izvanredne polaznice predavanja na zagrebačkom Sveučilištu“ (Detoni-Dujmić, 1998: 9). Njezin je odnos s Marijom Jambrišak započeo za vrijeme Jagodina školovanja jer joj je Jambrišak bila učiteljica, a postao je još kvalitetniji kad su postale ravnopravne kolegice. Njihova je suradnja rezultirala pokretanjem časopisa *Na domaćem ognjištu* 1900. godine. Časopis je „ponajprije bio namijenjen ženskoj čitateljskoj publici, a nije zanemariva ni činjenica da su kroz svih četrnaest godišta urednice uvijek bile žene: nakon Marije Jambrišak i Jagode Truhelke (njih dvije zajedno pokreću i uređuju samo prvo godište časopisa) uredništvo preuzimaju Milka Pogačić, Zdenka Marković i Zora Vernić“ (Batinić, 2008: 203). Upravo je Marija Jambrišak imala najveći utjecaj na Truhelkin pedagoški rad, ali i onaj književni, a ovako ja značaj Marije Jambrišak opisala Tuhelka: „...nisam naravno ni slutila koje će i koliko će značenje imati u mome potonjem životu ova izvrsna pedagoškinja, prva Hrvatica svršenica bečkog Pedagogija. Svakako će...ona svojim pobudama vršiti najveći utjecaj na mene i pored nekih mojih profesora u preparandiji. Starijem naraštaju bit će još u uspomeni osobita pojava te izvanredne žene, izvanredne po njezinim tumačenjima u nastavi, po odgojnom djelovanju na oblikovanje duha mladih..“ (Brešić, 1997: 344). Veliku je važnost ova učiteljica i pedagoginja pridavala obrazovanju i odgoju mladih, a posebice žena. Svojim je književnim i pedagoško-metodičkim radom veliku pozornost davala učiteljskom pozivu ističući kako je važna samokritičnost i samoodgoj, odnosno široka naobrazba učitelja jer „...ne može se druge odgajati ako i sami nismo odgojeni. „Neprikladno više djelujemo na djete [sic!] ovim, što sami iz sebe učinismo, nego svim onim, što mu govorimo“ (Batinić, 2008: 203). Truhelka se književnim radom počela baviti krajem 19. stoljeća stupivši na scenu za vrijeme sukoba „starih“ i „mladih“, odnosno uvođenjem modernih strujanja u književnost. U takvim je okolnostima Truhelka započela svoj književni rad okrenut buđenju svijesti o važnosti obrazovanja žena i ženskom pitanju potaknutom feminističkim strujanjima iz europskih zemalja.

Surađivala je s „*Klubom učiteljica, Hrvatskim učiteljskim društvom i Društvom za prosvjećivanje žena i zaštitu njezinih prava* u Sarajevu i društvu *Hrvatska žena*“ (Marković, 1998: 46). Njezina je proza prožeta zanimanjem za svijet žena, odnos spolova, a iznenađuje psihološka analiza ženskih likova, a smatra je se i začetnicom „ženskog pisma“⁴ Njezin je roman *Plani air* objavljen 1897. godine, a izlazio je u nastavcima u sarajevskoj *Nadi*. Ovim romanom s naglašenom feminističkom idejom Truhelka je „prva na hrvatsku književnu pozornicu dovela zbiljnu, intelektualno superiornu ženu koja suzdržano, ali ipak odlučno zastupa tada već sve aktualniju ideju o ženskim pravima“ (Detoni-Dujmić, 1998: 111). Truhelka je aktivno djelovala unutra nekoliko organizacija pišući o radu učiteljica, pedagogiji i slično. Dvije godine kasnije u *Nadi* je počeo izlaziti povijesni roman *Vojača*. Ovaj se roman tematski vezao za bosansku prošlost, a u njemu je Truhelka spojila tradicijske i moderne postupke, a ženski lik Vojače previše je osjetljiv, opterećen unutarnjom nesigurnošću i manjkom životnosti. Naknadno je u *Vijencu* 1899. objavila i neku vrstu nastavka *Vojače* pod nazivom *Finis Hercegovinae*. Od kraćih proznih djela napisala je novelu *Četvorka* (1898.) i pripovijest *Zdravi i bolesni* (1897.) i *Kvartet* (1925). pedagoški stavovi navedeni ranije svakako su utjecali na Truhelkin književni rad pa je 1919. godine objavila prozno djelo *U carstvu duše*. Zbirka se sastoji od 27 poučnih pisama koje učiteljica upućuje imaginarnoj učenici, a pisavši Jagoda se oslanjala na pisma koja je razmjenjivala sa svojom učiteljicom Magdalenom Šrepel. Ne čudi stoga kako je kao učiteljica svoje mjesto pronašla i u dječjoj književnosti. Već 1894. obavila je roman za mlade *Tugomila* u kojem tematizira život djevojčice iz sirotišta i mladu učiteljicu koja je iskusila osjećajnu traumu. Najpoznatije djelo dječje književnosti svakako čine *Zlatni danci* objavljeni 1918. godine.

⁴ Pojam „žensko pismo“ nastao je u okrilju francuske feminističke kritike sedamdesetih godina 20. stoljeća, a koristili su ga H. Cixous i L. Irigaray. Ovaj je pojam teško definirati jer kako kaže Ingrid Šafranek mnoge karakteristike „ženskog pisma“ (kompozicija fragmenata, patchwork i nekoherentna kompozicija) prisutne su u mnogih avangardnih muških pisaca (Šafranek 1982:11)⁴. Upravo Šafranek prva spominje navedeni pojam i govori kako se „žensko pismo“ može prepoznati na spolnoj, kulturnoj i tematskoj različitosti. Za nju ono je pismo unutrašnjosti, pismo tijela doživljenog iznutra, iz sebe same, pismo razlike. a definira ga kao ono „u kojima se ta ženskost upisuje svjesno kao napor, kao stav, kao puštanje maha podsvjesnome glasu tijela, svojevrsnoj imaginaciji.“⁴ U svom se članku bavila detektiranjem tekstova u kojima su autorice „svjesne svoje – i to ne samo spolne – specifičnosti, gdje one doista upisuju vlastitu različitost i to ne samo na tematskoj, nego i na tekstualnoj razini, te nastoje oivičiti svoju poziciju žene-subjekta-koji-piše“ (Šafranek, 1982:7). Prema Bagiću ženska senzibilnost i iskustvo mogu se prepoznati „u izboru tema i njihovu tretmanu, u naglašavanju rodne perspektive i razobličavanju vladajućih diskurza, propitivanju spolne/rodne determiniranosti jezika.“⁴ od tema najčešće se primjećuje društveni i kulturološki položaj žene, strast, sloboda, tijelo, bolest, strah i slično, dok je stav intiman, kritički ili ironičan“ (Bagić, 2016:80). Ono što tekst čini ženskim pismom uključivanje je „pitanja spola i konstrukcije roda, specifičnih tema ženskog iskustva kao posljedica marginaliziranog položaja žena.“ (Zlatar, 2004:108) Kao najpoznatije predstavnice „ženskog pisma“ u Hrvatskoj navode se Slavenka Drakulić, Irena Vrkljan i Dubravka Ugrešić.

Djelo je namijenjeno različitim uzrastima, a autobiografski su elementi prisutniji tamo gdje je štivo usmjereno zrelijem čitatelju. Roman nema dinamičnu fabulu, pozornost je stavljena na dječje otkrivanje svijeta. *Zlatni danci* dobili su svoje nastavke pa su 1929. objavljene *Bogordičine trešnje*, a 1944. *Crni i bijeli dani*. Za mlade ja napisala i djela *Dusi domaćeg ognjišta* (1930), *Pipo i Pipa* (1923), roman *Zlatko*, a ciklus dječje književnosti zaključila je psihološka proza *Otac*. U svojim je djelima za mlade težila realnosti, prikazivala svakodnevne situacije dječje igre i dužnosti, autoriteta, obiteljskih običaja s naglašenom okrenutosti prema religioznim, domoljubnim i etičkim pitanjima.

Iako je iza sebe ostavila velik književni opus, Truhelka je prije svega bila učiteljica i pedagoginja, a pisanje je bilo popratni rad. Da je pisanje došlo neplanirano i spontano rekla je i sama književnica: „Zovu me književnicom, a da se ja u duši nikada nisam takvom pravo ni osjetila. Imala sam svoje zvanje, rođeno s diplomama i prisegama.“ (Dujić, 2011: 34). Iako nije uspjela dosegnuti visine Ivane Brlić-Mažuranić zasluženno zauzima mjesto jedne od najznačajnijih hrvatskih spisateljica za djecu.

5.1.3. PEDAGOGIJA JAGODE TRUHELKE

Velika je važnost u prvom godištu časopisa pridana obitelji, djeci i ulozi majke kao najvažnijim sastavnicama života. Marija Jambrišak i Jagoda Truhelka prije svega bile su učiteljice. Obrazovane žene koje su pokušale uvesti promijene u pedagoški svijet. Jambrišak je objavila nekoliko tekstova na temu ženskog odgoja i odgoja općenito. Učitelj će djecu najbolje poučavati svojim primjerom, jer sve su ispričane riječi uzalud ako učitelj svojim ponašanjem ne postavlja primjer. Kako je Jambrišak bila učiteljica, a kasnije kolegica i suradnica, nešto se njezinog svjetonazora o odgoju zasigurno utkalo u rad Truhelke.

Njezino je pedagoško i društveno djelovanje započelo pod okriljem Marije Jambrišak u vrijeme kada se osnovao *Hrvatsko pedagoško-književni zbor*, održane su sve tri *Opće hrvatske učiteljske skupštine*, djeluju i neki napredni časopisi. Iako nije pisala o odgoju i pedagogiji Truhelka je kao urednica odobravalala tekstove koji će biti objavljeni i u njima pronalazila sličnosti sa svojim stavovima. Iako nije eksplicitno iznosila mišljenja i savjete o odgoju i obrazovanju, ona ih je utkala u tekstove na druge teme objavljene u časopisu. Veliki su zahtjevi koje je postavila pred učiteljsko zvanje, svrhu i metode nastave, a naglasila je i važnost prakse kao dijela učiteljskog zvanja.

Bila je jedna od onih koji se nisu mogli pomiriti sa zaostajanjem školske prakse za suvremenim tokovima. Svoje je pedagoške ideje formirala „pod snažnim utjecajem J.A. Komenskog, J. Lockeja, J.J. Rousseaua, Pestalozzija i Herbarta“ (Jindra, 1982: 51).

Unaprjeđenje pedagoške prakse započela je naglašavanjem individualnog pristupa kojim govori kako je svako dijete svijet za sebe, drugačije misli i osjeća pa mu se treba i prilagoditi. Time je kazala kako bi svaki učitelj morao biti i dobar psiholog. Iste je stavove imala i Jambrišak koja u tekstu iz časopisa majkama poručuje da borave sa svojom djecom i upoznaju njihov unutarnji svijet. Učitelj bi morao mladeži „podati čvrsto moralno i čuvstveno uporište u samom sebi“ (Peko, 1998: 56) govori Truhelka o kvalitetama pravog učitelja. Smatrala je kako su učitelji odgovorni za ponašanje djece i uz stručnost moraju imati visoki etički kodeks. Zadaća učitelja svodi se na samopromatranje i samoanalizu, a najuspješniji odgoj proizlazi iz samoodgoja učitelja. Učitelj najbolje uči svojim primjerom govorila je Jambrišak, a složila se i Truhelka rekavši: „Dakle, primjer je u uzgoju sve!“ (Peko, 1998: 59). Truhelka je slijedila ovakav primjer jer je Jambrišak ovako opisala njezinu učiteljsku ličnost: „Bijaše učenicama ideal nastavnice: pravedna, dosljedna, prema potrebi stroga i opet obzirna. Ona je bila uzor ne riječima, već djelima. Nije se ona nabacivala riječju moral, već je to životom svojim pokazivala, znajući moć primjera“ (Jindra, 1982: 46). U učiteljskom je zvanju vidjela snagu koja može mijenjati društvo, otkloniti sve negativne pojave i graditi bolju budućnost. Smatrala je kako se učitelj sam mora osloboditi zlih misli, „mora se stalno preispitivati i biti ono što želi postići kod svojih odgajanika“ (Jindra, 1982: 99). Najveću je važnost pridavala odgoju za koji je smatrala da je zanemaren jer se u školama naglasak stavlja na obrazovanje. Odgoj i obrazovanje moraju teći paralelno, a tri su najvažnije odgojne vrijednosti koje treba razvijati: dobrota, istina i ljepota. Usko vezan uz naveden vrijednosti, cilj nastave definirala je kao proces prema kojem „treba sve čovjekove snage razviti u skladu s tri glavne ideje na kojima se osniva ljudski život – istinom, dobrotom i ljepotom“ (Jindra, 1982: 52). Estetski je odgoj Truhelki bio jako važan, gledati i prepoznati ljepotu ono je što djecu treba naučiti. Voljela je umjetnost i očuvanje tradicije, posebice ručnog rada pa ne čudi što je prvi broj časopisa pun savjeta za izradu istih. Smatrala je kako ljepota čini čovjeka sretnim i kako djecu treba učiti vidjeti ljepotu u svemu oko nas pa je s djecom često promatrala prirodu i uočavala njezine ljepote. Čini se kako je i u 20. stoljeću umjetnost, kao i danas, u školskom programu bila zanemarena. Naglašavala je kako su odgoj i obrazovanje nerazdvojne su komponente, a svrha je nastave stvarati dobre, sretno i zadovoljne ljude, a ne pretjerani materijalizam, odnosno intelektualizam.

Jambrišak je u prvom broju *Domaćeg ognjišta* objavila nekoliko nastavaka priče o odrastanju djevojčica u kojem je naglasila važnost obitelji kao mjesta u kojem započinje odgoj, s čime se slaže i Truhelka dodavši kako odgoj i obrazovanje tu ne prestaju već se grade cijeli život. Kod odgoja važna je i disciplina, ne smije se biti prestrog ni popustljiv o čemu govori u tekstu „Razmažena djeca“ objavljenom u prvom godištu časopisa. Kod djece treba razvijati pozitivne osobine kao što su empatija, ljubav i dobrota, a disciplina ne samo da to omogućuje nego sprječava razvoj nepoželjnih osobina kao što su razmaženost, lažljivost ili taština. Samoodgoj, indirektna metoda, uzajamna komunikacija i individualni pristup temelji su njezina didaktičkog rada prema kojima se ona približava M. Montessori. „Odgoj k samoodgoju, obrazovanje k samoobrazovanju, disciplina k samodisciplini jesu osnovne pedagoške vrijednosti“ (Peko, 1998: 59). Pokušala je promijeniti tmurnu školsku atmosferu pa je zajedno s učenicama uređivala prostorije cvijećem i slikama, što je isto tako bilo povezano s razvojem estetike. Likovna umjetnost, književnost i glazba zauzimale su vrlo važno mjesto u njezinom učiteljskom djelovanju, a posebno se isticala radom u glazbenim sekcijama. Veliku je važnost dala i školskim priredbama, koje su postale bogatije i sadržajno raznovrsnije, u njih je uz učenice uključivala i kolege, a odvijale su se i izvan škole.

Upravo je moral jedna od neizostavnih sastavnica školskog rada. Kad govori o moralu polazi od ideja zajedništava i dužnosti prema zajednici pa bi cilj obrazovanja trebao biti stvaranje humanoga društva, pojedinaca koji će brinuti jedni za druge. Zato je moral i razvijanje pozitivnih čuvstava važno, a ovakvu je ideju Truhelka iznijela i u tekstu „Jednogodišnje dobrovoljke“ u kojem poziva mlade djevojke da barem jednu godinu provedu volontirajući jer to oplemenjuje dušu. Ideje o pedagogiji proizlazile su iz ilirizma pod čijim je utjecaj Truhelka živjela pa je svojim radom željela pridonijeti socijalnom, kulturnom i nacionalnom prosvjećivanju naroda. Treba istaknuti kako je ideju o moralnom odgoju preuzela od kršćanski pedagoga od kojih preuzima ideju da moral ograničava ljudsku prirodu i tako je vodi u dobrom smjeru. A za dobar odgoj u radu s djecom izrazito su važni rad i disciplina. Pomoću rada čovjek se usavršava, jača se duševno i tjelesno. Vođena moralom smatra da je nesebični rad, rad za druge najljepša vrsta rada, a najvažnija disciplina je ona unutarnja kojom se jača volja. Iako je bila naprednih ideja po pitanju položaja žena, smatrala je kako je moderno doba i napredak civilizacije prouzročio promjene u vrijednostima pa ih moralnim odgojem pokušava povratiti. Veliku je pažnju posvećivala nastavi materinskog jezika prema kojem je ljubav razvila u djetinjstvu pod utjecaj oca učitelja. Kroz hrvatski jezik mogla je ideološko-patriotski djelovati na učenike. Jer jezik označava pripadnost narodu, a kroz jezik djeca se odgajaju u narodu i za narod. Za uspješnu nastavu materinskog jezika potreban je pravilan govor učitelja, a rad dijeli

na slušanje, govorenje, čitanje i pisanje. Upravo knjige, posebice čitanje hrvatskih autora, pomoći će djeci u razvijanju jezika, bogatiti njihov rječnik i djelovati didaktički.

Jagoda Truhelka bila je jedna od prvih zagovornica moralne pedagogije, pokreta za umjetnički odgoj i kulturne pedagogije. U četrdeset godina svoje učiteljske karijere ostala je dosljedna svojim idejama o važnosti odgoja i obrazovanja i nastojala unaprijediti pedagošku praksu. Cijeli je njezin rad obilježen demokratskim duhom, podizanjem nacionalne svijesti i borbom za emancipaciju žena čime je obogatila pedagošku teoriju.

5.2. SADRŽAJ PRVOG GODIŠTA

Kao što smo već rekli, učiteljice okupljene oko Hrvatskog pedagoško-književnog zbora, 1900. godine u Zagrebu, pokrenule su „rodoljubni, humanistički i pedagoški časopis“ (Čorkalo, 1998: 93) *Na domaćem ognjištu* čije je prvo godište obuhvaćalo razdoblje od rujna 1900. do lipnja 1901. godine, a uređivale su ga Jagoda Truhelka i Marija Jambrišak. Već sam naziv lista označio je i njegov ton i svrhu: „obraćanje ženama u njihovoj tradicionalnoj ulozi majki i čuvarica ognjišta“ (Šilović-Karić, 2004: 181), a bio je namijenjen i obitelji i mladeži prožet svjetonazorom učiteljica. Prvu stranu krase pjesma „Poleti knjigo“ Josipa Milakovića, dok programatski članak pod nazivom „Što hoćemo i želimo!“, donosi priču o vatri ognjišta koja je simbolizirala kulturu i prosvjećenost. Motivima Prometeja i starog Rima, koji su znali važnost ovakvog ognjišta, upućuju ideju o njegovom značaju svojim čitateljima/čitateljicama: „na domaćem ognjištu gori toplja ljubav porodična... Iz njenoga žara sjaje jasno svijetlo, koje pokazuje put k napretku, pokazuje cilj života: svoju uljudbu, blagostanje porodice, sreću naroda“ (Na domaćem ognjištu, 1901: 1).

Da misli urednica i pokretačica časopisa nisu bile revolucionarne niti feministički orijentirane vidljivo je u dosta tradicionalnoj ulozi žene koju su joj namijenile: „A svećenica toga ognjišta, čuvarica njegove žari – ljubavi, njetilica njegova svjetla – kreposti: to je žena, mati obitelji, ono toplo žarište, iz kojega poput zraka ishodi mladi naraštaj, da iznese u svijet iskru – svoju poletnu dušu, da je tamo rasplamti u nastojanju oko napretka i naobrazbe i tako prosvijetljenu vrati opet na domaće ognjište, da ga novim tečevinama ponovi i pomladi“ (Na domaćem ognjištu, 1901: 1).

Programatski članak slijedi pjesma Stjepana Širole „Časopisu Na domaćem ognjištu“ u kojem pozdravlja pokretanje ovakvog časopisa na kojeg su žene i mladež predugo čekali.

Ovim je jasno vidljiva važnost koja je stavljena na obrazovanje žena i djevojčica, ali i zadržavanje tradicionalnih uloga. No o tome nešto više u sljedećem poglavlju. Dakle prva knjiga koju čini deset svezaka žanrovski se sastoji od lirike i epskih vrsta. Mjesta se našlo za „Pjesme“, „Pripovijesti“, „Putopise“, „Poučne i različite članke“ te cjelinu „Od svega po malo“. Najviše objavljenih pjesma napisala je Elza Kučera, čak njih osam, objavljenih u gotovo svakom izdanju, a tu su još i pjesme Josipa Milakovića, Stjepana Širole i Ljudevita Varjačića. Motivski pjesme su vezane uz kršćanke blagdane i motive djetinjstva. Najviše tekstova pripada vrsti koju nazivamo pripovijesti, vjerojatno zato jer se ovom vrstom najbolje moglo prenijeti željenu poruku. U ovom se slučaju najčešće radi o fiktivnim pričama koje su služile za zabavu kako se list ne bi sveo samo na poučnu tematiku. No i ovi tekstovi često su u sebi nosili neku poruku ili tematizirali aktualne probleme i pojave u društvu. Tematski tekstovi se odnose na obiteljski život, ulogu majke, razlike između muške i ženske djece ili naglašavaju važnost obitelji. Pripovijesti su zanimljive i razumljive, likovi nositelji nekih osobina, zapleti nisu komplicirani. Tematiziraju se nepoželjne osobine poput teksta „Liječnička konzultacija“ ili hvale one poželjne kao u tekstu „Tri ruže“. Zaobiđena nije ni tema vezana uz učiteljski zanat i sve njegove izazove. Neki su se autori javili u samo jednom broju kao što su Stjepan Dubin, Janko Leskovar, Kristijan Solvejgs, Š. M. i Štefa Iskra. Tekstovi nekih autora pojavljivali su se u nastavcima kroz više brojeva kao što su tekstovi Vjenceslava Novaka, Milke Pogačić i Đene i Josipa Lovrečića. A nekoliko različitih pripovijesti objavili su A. M. S. (Jagoda Truhelka), Ružica Bajnićeva, Jelica, Belović Bernadzikowska, Marija Horvat, Marija Jambrišak i Stjepan Širola. Od navedenih autora najpoznatiji su nam zasigurno V. Novak koji se u listu javlja kao autor „Milostive Blagojevičke“, a Milka Pogačić u listu je objavila tekst „On i ja“. Urednica Jambrišak objavila je tekstove „Anđeo groblja“ i „Anđeo putnik“, „Igračke naše djece“ i mnoge druge u svakom svesku prvog godišta, a prvi čovjek moderne Leskovar pripovijest „Bez doma“. Druga urednica, Truhelka, objavila je svega četiri pripovijesti: „Nešto o javnoj njezi bolesnika“, „Jednogodišnje dobrovoljke“, „Naša djeca i njihove bolesti“ i „Razmažena djeca“ i to pod kraticom T.J. „Poučni i različiti članci“ naziv je za tekstove koji su trebali čitateljice naučiti ponešto o povijesti, običajima dalekih zemalja, tjelesnoj higijeni i vježbanju, važnosti obrazovanja, odnosno one tekstove koji su bili u fokusu samog časopisa. Pričalo se o aktualnim temama i problemima, pedagoškim savjetima za odgoj ženske i muške djece, nepoželjnim ljudskim osobinama poput klevetanja i neiskrenosti.

Sama se Jambrišak obraća hrvatskim majkama ističući njihovu važnu ulogu u životu djeteta od njegova rođenja pa do odrasle dobi, razlike između muške i ženske djece i slabosti koje majke prilikom odgoja pokazuju. Javljali su se i tekstovi o učiteljskom zvanju i probleme

vezane iz isto. Ovim tekstovima pokušalo se poučiti o osnovama higijene, važnosti tjelesnog vježbanja, brizi o bolesnima, ali i donosile nove ideje o poboljšanju položaja žena. Autorice ovih tekstova su, među ostalima, Marija Jambrišak, Jelica Belović Bernadzikowska, Kamila Lucerna i Katarina Fritz. Da bi se naglasile važnost uloge žene u domaćinstvu svaki od deset brojeva pri kraju izdanja imao je navedene kulinarske recepte, savjete za kućanski rad, savjete za uzgajanje voća i povrća, pranje i čišćenje, ručni rad i zdravlje i tjelesnu njegu. Uz ove teme u časopisu se nalaze i dopisi čitateljica, vijesti o ženama iz čitavog svijeta vezana uz njihove osobne uspjehe, najčešće one na području obrazovanja ili sve ono što je bilo važno za bolji položaj žena. Bilo je tu i mudrih izreka, preporuka za čitanje, modnih savjeta i pošalica i to sve pod naslovom „Od svega po malo“. Ova je cjelina, u prvom godištu, podijeljena na rubrike: „Dopisi“, „Družina naša“, „Iz ženskog svijeta“, „Iz života za život“, „Knjige“, „Kućanstvo“, „Mudre riječi“, „Obuka“, „Odijelo i moda“, „Pošalice“, „Različito“, „Ručni rad“, „Stručna obuka“, „Svaštice“, „Vrtlarstvo“, „Zdravlje i tjelesna njega“ (Čorkalo, 1998: 98). Nije se zaboravio ni značaj kulturnog razvoja pa su se uz neke tekstove prilagale slike ili fotografije najčešće hrvatskih umjetnika kao što su Medović, Crnčević ili Pavačić. Širok je bio tematski krug objavljenih djela, autori poznati i nepoznati, muškarci ili žene, profesionalni književnici ili samo oni koji su imali nešto reći što se činilo korisnim. Žanrovska je slika s druge strane dosta mala jer se radi samo o pjesmama i pripovijestima.

5.3. ŽANROVSKA I TEMATSKA ANALIZA

Ovo ćemo poglavlje posvetiti detaljnijoj analizi tekstova objavljenih u prvom godištu časopisa. Tekstove ćemo analizirati s obzirom na podjelu koja je dana u samom sadržaju časopisa, a to su „Pjesme“, „Pripovijesti“, „Poučni i različiti članci“ i „Od svega pomalo“. Unutar svake od navedenih podjela napraviti ćemo i sadržajnu analizu kako bismo dobili globalnu sliku o temi samog broja časopisa.

5.3.1. PJESME

Lirika je u prvom godištu najslabije zastupljena. Ukupno je objavljeno jedanaest pjesama. Elsa Kučera objavila je njih sedam, a to su: „Posljednja lutka“, „Dušni dan“, „Zašto zvoni“, „Badnjak“, „Mlada djevojka na plesu“, „Ljubite se među sobom“, „Lučije pjesme Uz kolijevku“. Pjesmu na samom početku prve knjige napisao je Josip Milaković „Poleti knjigo!“, Širola Stjepan napisao je pjesmu „Pozdrav“, a s dvije pjesme „Svojoj kćeri Mariji“ i „Lutka male Ljubice“ pridonio je Ljudevit Varjačić. Pjesme Milakovića i Širole posvećene su samom časopisu i podupiru njegove poruke i namjere. „Pozdrav“ govori o potrebi ovakvog časopisa koji će sve mlade majke i žene prigrliti, uz njegovu pomoć graditi bolju budućnost i smanjiti duh tuđinstva u našim mladima nazvavši ga „vjesniče sreće“ (Širola, 1901: 3). „Poleti knjigo!“ prvi je objavljeni tekst, sa željama da ovaj časopis obiđe sve kuće u Hrvatskoj, dođe do mladeži i žena svih slojeva jer na ženama je naša budućnost. Pohvaljuje želju časopisa da djeluje odgojno – obrazovno na djevojke jer uz pomoć njega „I seljanka i gospa/ Kornelija nek bude“ (Milaković, 1901: 1). Varjačić opisuje krasnu lutku djevojčice ljubice koja nema mane osim što stalno šuti, a pjesmom „Svojoj kćeri Mariji“ oplakuje preranu smrt djeteta, ali se miri s Božjom voljom. Biblijski su motivi vidljivi i u pjesmama Else Kučere kao što su „Dušni dan“ i „Badnjak“ u kojoj se upisuje vrba koju hladni vjetar njiše u noći kad stiže Anđeo sreće. Taj je hladni vjetra u badnjoj noći vidio i siromahe i bogate, vidio ljudsku bijedu pa su sebi ponavlja „bili su sretni“ (Kučera, 1901: 81). Pjesmom „Zašto zvoni“ opisuje crkveno zvono koje navečer označava vrijeme počinka, kada djeca liježu majka u krilo, u tuđini se misli na domovinu, a nada gori da bijedu pobjeđuje sreća. U pjesmi „Posljedna lutka“ tematizira najdražu igračku svih djevojčica- lutku. Pazi je, oblači i o njoj brine pa joj rastanak, kad je već prestara za igru s lutkama, teško pada. Povezano je to tematski s pričama Marije Jambrišak koja je naglašavala važnost igre s lutkama u odgoju djevojčica. Prevela je pjesmu V. Hugoa, „Mlada djevojka na plesu“ koja opisuje prekrasne, dotjerane mlade djevojke koje sanjaju o plesu i rado na njih odlaze, a ona se ples svrši i njih tužna sudba čeka – smrt. „Ljubite se među sobom“ poruka je koju Krist daje za vrijeme svog raspeća. Ali podsjeća nas Kučera kako smo to zaboravili, međusobne ljudi se mrze, narodi ratuju, rijeke krvi teku. „Lučije pjesme“ koje su namijenjen recitiranju uz kolijevku također su biblijskih motiva. Riječ je o dvije pjesme označene rimskim brojevima I i II. U prvoj anđeo će pred sanak doći i milovati dijete svako, a miloj djeci koja Boga mole sanak će lijepo proći. Druga je pjesma nastavak na prvu jer govori o događajima nakon buđenja, novom svitanju koje donosi nove nade i snove uz pitanje „Al' daj reci što si snila?/ Dobro jutro, lutko mila!“ (Kučera, 1901: 230).

5.3.2 PRIPOVIJESTI

Pripovijesti čine beletristički dio sadržaja objavljenog u prvom broju, ali je uredništvo pazilo na odabir priča jer sve one nose poruke koje je promicao sam časopis. Ukupno su objavljene dvadeset i dvije pripovijetke, neke u cijelosti dok su neke izlazile u nastavcima. „Jedan Božić“ i „Uskršnja zvona“ pripovijetke su koje je napisao/la A.M.S. obje vezane uz crkvene blagdane. Iza ovog pseudonima krije se Jagoda Truhelka što znamo jer su navedene pripovijetke iz knjige *Zlatni danci*. Prva opisuje božićno vrijeme u peteročlanoj obitelji i djevojčicu Anicu koju nestašna braća stalno ljute, dok ona vrijeme najradije provodi u igri sa svojom lutkom. Odbacuje staru lutku kad joj roditelji poklone novu, no nakon što vidi suze na licu svoje stare lutke, uzima je natrag. Druga je priča slična, pratimo peteročlanu obitelj u kojoj djevojčica Milica uvijek za sve bude kriva i ništa što napravi ne valja, roditelji su uvijek ljute zbog, kako ona misli, njezine zloće i pokvarenosti pa odluči otići od kuće. Objе su priče povezane blagdanima i crkvenim motivima što su bile i vrijednosti koje je časopis promicao. Ružica Bajnićeva autorica je priča „Nesuđenik“, a Josipa Bojnićeva priče „Na stranputici“. Bajnićeva je pisala o Milki koja s više puta bezuspješno zaljubljujivala, ovaj puta u učitelja glazbe, ali dok je ona čekala da on odžaluje svoju suprugu on je našao drugu djevojku. „Na stranputici“ govori o desetogodišnjoj Ivanki koju su roditelji dali u višu djevojačku školu iako nije bila previše nadarena. No roditelji nisu mali novaca za knjige pa su Ivanku slali da prosi i nisu od toga odustajali čak ni kad su Ivanku, baš zbog toga, izbacili iz škole. Poruka o skromnosti i nesebičnom pomaganju drugima koju promiču urednice možda se najbolje vidi u priči „Tri ruže“ Stjepana Dubina. Smještena u vrijeme Božića, priča govori o tri unuke (Ruža, Slava i Cica) kojima baka poklanja tri ruže, a procvat će samo ona koja je u djevojke istinske ljepote. Jedne su večeri pred crkvom ugledale siromašnu djevojčicu, Ruža joj je dala najmanji komadić kruha koji je mogla naći, Slava rubac da bude lijepa, a Cica kojoj je djevojčica rekla kako nema nikoga pokloni joj zagrljaj i poljubac. Zbog tog nesebičnog čina njezina je ruža procvatila. „Stara jabuka“ priča je Ide Fürst koja govori o obitelji i njihovim sretnim trenucima u kući i dvorištu usred koje je raslo drvo jabuke. Pod tim se drvetom pjevalo, plesalo i veselilo, čuvalo je ono razna sjećanja. A ona kad se osušilo od njega su napravili stol za kojim se cijela obitelj družila. „Konac krvne osvete“, priča po francuskom Štefe Iskre govori kako je ljubav i dobro dijeli dvoje mladih iz posvađanih obitelji prekinulo krvnu osvetu zauvijek. Jelica Belović Bernadzikowska doprinijela je s tri pripovijesti. „Gospođa Fortuna i gospodin Mamon“ priču iz Šanjolske koja govori o supružnicima koji su se borili za moć, a unatoč naporima Mamona,

„Fortuna je pobijedila...dijeli svoje darove i zasluge ludo i slijepo“ (Belović Bernadzikowski, 1901: 68). Tako često spominjani plesovi na koje odlaze djevojke tema su njezine druge pripovijesti „Plesna knjižica“. Darinka je tek izašla iz nekog zavoda i očarana je plesom na kojem upoznaje mladiće i u svoju crnu knjižicu zapisuje njihova imena. Ujutro nakon plesa po glavi vrti imena i njihove mane i vrline kako bi znala koji će biti dobar muž. Ističe se i u ovoj priči negativan utjecaj koji plesovi imaju na djevojke koje tamo traže ženike ne razmišljajući o drugačijoj budućnosti. Posljednja njezina priča „Ne diraj“ dolazi iz Poljske, a svojevrsna je kritika odgoju u kojem roditelji djeci ne dozvoljavaju da u kući diraju išta kako ne bi što polomili, šalju ih iz jedne sobe u drugu, zatamljujući njihovu radoznalost. Šalje ih se u njihov kutak u kojem bi trebali provoditi vrijeme, prepušteni su dadiljama jer su roditelji zauzeti poslom i zabavama. Takva djeca postaju lukavi, prkosni, lijeni i indiferentni ljudi jer roditelji nisu vodili računa o njihovom psihološkom razvoju. Takva djeca ne razvijaju interesa, ne znaju da uspjeh dolazi s puno rada, ne ljube iskreno. Marija Horvat napisala je priče „Kod blagoslova“ i „Brijačeva Mara i njezina maćeha“. Prva priča donosi tužnu sudbinu djeda Antuna koji se prisjeća svog unuka Luke i kako je cijela obitelj naporno radila kako bi se on mogao školovati, nijedna žrtva nije bila preteška. Ali nakon samo dvije godine u službi doktora Luka se razbolio i umro. Druga je priča ponovno smještena u božićno vrijeme, a prati život siromašne Mare kojoj je majka preminula, a ona sad živi s ocem i, kako te već biva u bajkama, zlom maćehom. Sve je „Zlatna Mara“ (Horvat, 1901: 149) kako ju je zvao otac, učinila da pridobije maćehu jer joj nije trebalo puno, samo malo pažnje i ljubavi. Na kraju se Mara utapa u rijeci i odlazi svojoj majci. Urednica Marija Jambrišak napisala je dvije priče anđeoskih motiva. „Anđeo groblja“ donosi priču o mladići koji noću luta grobljem jer će tamo ubrzo otići, a onda mu se ukazuje anđeo koji mu daje priliku da troje mrtvih ljudi vrati u život. Vratio je oca otrgnutog od svoje djece, kći jedinicu i posljednjeg potomka grofovske obitelji. No drugi su se dan svo troje odlučili vratiti jer su uvidjeli da su njihove obitelji nastavile živjeti i bez njih. Htjela je Jambrišak ovdje pokazati kako „Gospodin odvodi ljude da ih sačuva od nevolje, ali nijedan čovjek nije nenadoknadiv; i njegovo će se mjesto popuniti i Bog će se brinuti za njegovu obitelj“ (Jambrišak, 1901: 53). „Anđeo putnik“ nastavlja s biblijskim motivima s radnjom smještenom u Libanon u kojem Anđeo Putnik kako ga je nazvao Salomon, odlazi svijetom misleći kako ga može spasiti od patnje i tuge. No susreti s ljudima prolazili su bezuspješno jer oni nisu vjerovali da im anđeo može donijeti sreću. Slijedi podnaslov „Vodeno bilje“ u kojem Anđeo putnik promatra djevojku koja želi otići do potoka i pomirisati cvijeće, ali joj majka brani. No jedne se večeri iskrala, otišla do potoka i utopila. Tužna je majka jecala za svojim djetetom koje se odjednom stvorilo pred njom, ali kao da to nije bila njezina kćerka.

Odnijela ju je u krevet i liječila iako su joj svi govorili kako djetetu nije ništa. No djevojčica je zapravo bila anđeo. Poznati hrvatski modernist Janko Leskovar napisao je priču „Bez doma“, priču o mladom agentu tvornice koji je za karijeru žrtvovao privatni život pa nema doma ni obitelji. Sanja o tome kako će izgraditi kuću za svoju ženu i djecu, no to mu se nije ostvarilo. Na Badnjak ga je mladi činovnik pozvao k sebi i svojoj ženi kako ne bi bio sam, no njihovo ga je žaljenje strašno rastužilo pa je ostatak noći proveo u kavani. U četiri nastavka izašla je priča Đene i Josipa Lovrečića pod nazivom „Ujak Perica Rajkov“. Priča prati ujaka Peru, za kojega je baka uvijek pričala, pa sad njegov nećak priča njegovu nesretnu ljubav spram susjede Mare. On je bio gospodin koji je radio u gradu, a ona seljanka pa njegova majka nije prihvaćala njihovu ljubav. No unatoč protivljenju njih su se dvoje dugo voljeli, bio je obuzet Marom, uživao u njezinom društvu, nije odustajao čak ni kada je Maru zaprosio drugi. Podvojen između majke koja će ga se radije odreći i Mare koju voli, predugo je čekao pa je do njega došla vijest kako će se Mara udati za Živana, a kad se za Uskrs vratio u selo to više nije bila njegova Mara. Razboljela se i bila samo sjena one žene koju je volio, a ubrzo nakon toga i umrla. Uz Leskovara, najpoznatije ime čiji je tekst objavljen u prvom broju svakako je Vjenceslav Novak. Njegova pripovijest „Milostiva Blagojevička“ objavljena je u šest nastavaka, a prati život bake i unuke iz bogate obitelji. Blagojevička je imala kćer Silviju koja se udala za bahatog i umišljenog čovjeka, zbog čijeg je lošeg poslovanja preminula u bijedi, a iza sebe ostavila kćer Vandu. Milostiva sada brine o unukinoj budućnosti, želi joj ostaviti nešto za dobar život iako je Vanda sposobna brinuti se sama za sebe. Milostiva progovara o položaju žena rekavši kako su nekad djevojke bile učiteljice jer se bilo koja druga služba smatrala sramotnom, a učilo ih se za kuću i domaćice. Stvari se mijenjaju jer napominje kako „ima daleko sposobnijih žena od muškaraca za mnoge i premnoge javne službe“ (Novak, 1901: 74). Nastavila je Milostiva dalje o položaju žena govoreći kako bi sve bilo drugačije kad bi se ženama otvorila vrata javnog života. Slaže se ona da se žene moraju obrazovati i biti samostalne pa je prekorila nećaka kad je rekao da je najvažnija uloga žene biti majka i domaćica. Poručila mu je i kako nije na muškarcima da filozofiraju o ženskom pitanju. Vanda se uskoro zaljubi, a kad ta informacija dođe do njezine obitelji svi raspravljaju o karakteru tog čovjeka, koji naposljetku i dolazi na večeru kako bi ga upoznali. Baka je upozorila na krive razloge ulaženja u brak, a to je miraz. One mlade koje imaju najveći miraz, prije će se udati. A i mladi se ne upoznaju dovoljno, srljaju u brak, pa ne upoznaju mane svojih partnera i brakovi se raspadaju. Vanda i Petar se vjenčaju i žive u sretnom braku, a Milostiva Blagojevička umire okružena svojom obitelji.

Učiteljica i buduća urednica časopisa Milka Pogačić u pet je nastavka svoje priče „On i ja“ prikazala odnos učiteljica i siromašnog učenika tijekom svog rada u seoskoj školi. Njezin

odnos sa učenicom Josipom Smolčićem imao je svoje uspone i padove. Neposlušan i neuredan dječak nije, kao ni njegova obitelj, previše mario za školu. Učiteljica je na selo poslana u službu jer se nije moglo birati gdje će se raditi. Nakon što ga je jedna dječak nazvao prljavcem, razljutio se, a onda ga je ona pozvala na razgovor u koje su se dogovorili kako će on odsada paziti na red u učionici i da svi budu čisti, uključujući njega. Smolčićevo se ponašanje stalno mijenjalo, bio je dobar, onda krao voće na tržnici pa tako u krug. „Svako je dijete svijet za sebe“ (Pogačić, 1901: 64) rekla je učiteljica o svom postupanju s učenicima. Tri se dana nije pojavio u školi pa je otišla u njegovu trošnu kućicu da ga vrati pričajući kako je i ona bila nestašna kad je bila dijete. Postao je dobar, pomagao drugovima, nosio joj cvijeće. Nikako niti jednom od svojih učenika nije smjela pokazati svoje slabosti i sve je brige morala ostaviti ispred vrata učionice. Na kraju Smolčić sa svojom obitelji seli drugdje pa odlazi iz škole priznajući kako mu je bila dobra učiteljica, a ona je bila ponosna jer je značajno napredovao. Prolazile su godine, a onda je jednom prilikom na vlaku susrela četrnaestogodišnjeg dječaka svezanih ruku u pratnji žandara. Bio je to njezin Smolčić. Zapalio je krčmu jer se otac odao piću i zanemario obitelj, a one se cijelo vrijeme pitala je li mogla učiniti više, zar ga stvarno ničemu nije naučila. Kroz priču o četiri leptira pod nazivom „Po naravi“, Kristijana Sorvejs poručuje kako treba cijeniti ono što imamo. Leptiri su napustili svoje „domove“ i otišli na prekrasnu stazu s vinovom lozom. No onda ih je dječak Ivan uhvatio u kutijice i prisjećali su se kako im je lijepo bilo u njihovim „domovima“. Nedostajale su im koprive koje ih miluju, kupus po kojem se pretapa sunce. Krasnar je bio zaljubljen u krasnu ružu, ali namamio ga je miris i sok jagode pa sad u kutiji razmišlja kako je izdao svoju voljenu ružu. Nakon što su oslobođeni iz kutije, Krasnar odlazi svojoj ruži i na njoj umire. Autor pod nazivom Š.M. napisao je, prema španjolskom predlošku, priču „Liječnička konzultacija“. Puna ironije priča govori o majci koja se kod doktora žali kako je sve boli, a nezahvalna kći ne brine o njoj. Dolazi joj u posjet dva puta tjedno umjesto da ju je uzela u svoju veliku kuću. A sve je žrtve podnijela za svoju kćer. Nije ju dojila jer je patila od bljedobolje, zatim su je poslali na selo kako ne bi izostajali s plesova, ali su je posjećivali dva puta godišnje. I kad je odrasla nisu je uzeli k sebi jer joj je više godio seoski zrak, a kad je došlo vrijeme za školu poslali su je u neki zavod, no nikad nisu na njoj štedjeli. Vidjeli bi se jednom na mjesec, ali je kćer onda otišla u samostan pa je nije htjela ometati, dok su je za praznike slali kumi ili tetki koje su je rado primale. S osamnaest godina udali su je za nekog gospodina i to brzo jer se majci žurilo u toplice. Vidljivo je kako je priča upućena svim onima majkama koje sebe stavljaju na prvo mjesto i više brinu o društvenom životu nego o svojoj djeci. Stjepan Širola uz pjesme objavio je i dvoje pripovijesti „Sudbina ljuta“ i „Karanfiljevi cvijeci“. Prva priča prati tužnu sudbinu crvene ruže kojoj su za vrijeme najljepšeg cvata kukci

odnijeli pelud, miris uništiti crvi, a zima ju slomila do kraja. U humoresci „Karanfiljevi cvijeci“ opisuje profesora Juraja Belenovića koji je volio cvijeće, a posebno karanfile. Prijatelj Nikola zamolio ga je da mu otrgne jedan karanfil za djevojku, ali Juraj je to odbio. Nikola je iste te večeri uzeo ljestve u ukrao pet lončića najdražih karanfila, a sutradan se Juraj žalio kako mu je netko ukrao najdraže cvijeće. Na kraju su se svi zajedno nasmijali šali. Objavljene tekstove mogli bismo podijeliti na faksiju i fikciju. Fiktivni tekstovi svakako se odnose na pripovijesti i pjesme. Iako se radi izmišljenim pripovijestima pazilo se na odabir likova i radnje samih pripovijesti, bilo da su promicale sam vrijednosti časopisa ili govorele o problemima društva. Upozoravale se na nesebično pomaganje drugima, razvijanje suosjećanja i iskrenosti, ali i govorele o položaju žena.

U rubriku „Pripovijesti“ možemo svrstati „Pariz“ Ide Fürst. Radi se o putopisu koji u dva nastavka opisuje stvaran posjet Parizu, izgled ulica, parišku modu i posjet muzeju te dojmove koje je autorica stekla. Jedini je to putopis objavljen u prvom godištu.

5.3.3. POUČNI I RAZLIČITI ČLANCI

U rubrici poučni i različiti članci treba tražiti faksijski dio objavljenih tekstova. Didaktičke su prirode i služili su za poučavanje čitateljica, a posebno čitateljica, o odgoju, razvijanju vrlina kod djece, odrastanju ženske djece, njezi tijela i očuvanju zdravlja i slično. Počet ćemo s tekstovima naših urednica. Jagoda Truhelka je objavila je četiri poučna teksta. „Nešto o javnoj njezi bolesnika“ započinje Preradovićevim stihovima „U svemijenju stalnost si jedina“ (Truhelka, 1901: 66) jer ne možemo izbjeći ni smrt ni bolest. Poziva mlade djevojke na brigu o bolesnima spominjući Florene Nightingale koja je prva otvorila školu za njegovanje. Ovo zanimanje obogaćuje dušu djevojaka, razvija umne vrline, a jedino je požrtvovna ženska duša sposobna za takav posao. „Jednogodišnje dobrovoljke“ samo nastavljaju temu prošlog teksta u kojoj priča kako djevojke u Austriji jednu godinu provode pomažući drugima. Pomaže to njihovom duševnom i tjelesnom razvoju, ali je i na dobrobit cijele zajednice. Tekstovi „Naša djeca i njihove bolesti“ i „Razmažna djeca“ tematski su slični jer Truhelka govori o bolestima duše. U prvom tekstu roditelje upozorava na „bolesti“ kao što su nečistoća i neurednost govoreći kako djeca moraju sama o tome voditi računa. Roditelji ne smiju zanemariti mane svoje djece kao što su taština, gizdavost, prkos, tvrdoglavost, neposluh i lažljivost, a moraju razvijati razboritost, dobrotu, čednost i iskrenost. U drugome je tekstu naglasak stavila na

razmaženost koja može imati posljedice na kasniji život djeteta. Razmažena djeca su nestrpljiva, loše volje, otupe na radost, očekuju da će im sve pasti s neba. Takva djeca rade nevolje u školi jer bi im sve svi morali pokoravati pa poziva roditelje da ne budu slijepi u svojoj ljubavi prema djeci i rade na njihovim manama. Marija Jambrišak objavila je pet poučnih tekstova, a „Ženski život“ svakako je najznačajniji od njih. U tom je članku odlučila opisati život ženskog djeteta od rođenja do odrasle dobi. Želja joj je bila pokazati jedinstvenost ženske duše kako bi prekinula tradiciju u kojoj se s više veselja dočekuje mušku djecu. U šest nastavaka ovog članka govori kako su djevojčice od malih nogu pune ljubavi spram svakog stvorenja, pomažu i poslužuju druge. Ističe taštinu kao najveću žensku manu koju u djetinjstvu treba ukloniti. Poziva majke da provode vrijeme sa svojom djecom, promatraju ih u igri jer će ih tako najbolje upoznati, ali i da šalju djevojčice u školu i daju im priliku za samostalan život umjesto da ih usmjeravaju k braku i obiteljskom životu. U članku „Igračke naše djece“ savjetuje roditelje da djeci kupuju igračke koje razvijaju njihovu maštu, lutke neka budu lijepe kako bi se kod djece razvijala estetika, neka ih same oblače, za njih brinu i spremaju. Kao posebno važnu vrstu igračke izdvaja slikovnicu, koja će ostvariti svoju ulogu ako ih čitaju majke i bake. O svekrvama i punicama piše se humoreskno, no Jambrišak u tekstu „Punica i svekrva“ govori kako se majke nakon udaje često zaboravljaju i zanemaruju. Zetovi se često ružno ponašaju spram svojim punica, a snahe spram svojih svekrva. O mačkama kao životinjama govori kroz povijesni pregled te životinjske vrste, od njihove pojave u Egiptu do Dantea kojemu je mačka spalila spise zbog miša. Sve ovo možemo pročitati u tekstu „Mačka“. Posljednji tekst „Kći“ vraća nas na tematiku važnosti i prednosti ženske djece iznoseći slavne žene kao što su Antigona, Leonifova kćer Keilonis i Jelenu Zrinski. Sve su ove žene, i mnoge druge, žrtvovalе svoju sreću i život za svoje očeve ili domovinu. Kamila Lucerna u svom članku „Neiskrenost“ govori o pojavi koja se uvlači u svaku poru ljudskog života. Kreće u obitelji u kojoj vlada neiskrenost, u kojoj jedni od drugih nešto skrivaju. Nastavlja se u školi gdje se prepisuje, prisvajaju tuđi uspjesi, laže učiteljima. A roditelji takvo ponašanje ne sprječavaju već ga zanemaruju iako se „time ubija budući značaj čovjeka, učenički ponos i poštenje, a što je poštenje drugo nego podloga za ono, što se kasnije u životu u pravom smislu zove čast“ (Lucerna, 1901: 36). Članak završava molbom za školskom reformom u kojoj zahtjeva da obuka ide u dubinu, a ne u širinu. „Klevetanje“ naslov je članka koji je objavio A.A. Lugovoj u kojem je ta društvena pojava „oduran stvor koji je razvukao svoje mreže po cijelom svijetu“ (Lugovoj, 1901: 136). Pojava je to koja razara društvo i ranjava ljude, a uporno se ponavlja kao da uživamo u nesreći drugih. A. Segedi obavio je priču iz njemačkog pod nazivom „Mir“. Taj je osjećaj stup sreće, a sretan je onaj koji ga nosi u svom srcu. Ako mir nosimo u sebi dat ćemo

ga svojoj obitelji i prijateljima. A kad životne nedaće poremete taj mir potražiti ga možemo na obiteljskom ognjištu. Davorin Trstenjak u svom članku „Majka“, objavljenom u dva nastavka, priklanja se idejama časopisa i veliča ulogu majke. Majčina ljubav nema granica, podnosi svaku žrtvu i vjeruje kako bez nje ne bi bilo čovječanstva. Neopisiva je povezanost majke i djece, a majka je i prijatelj i učiteljica. Upravo zbog ovakve važne uloge majci treba mnogo obrazovanosti kako bi odgojila djecu na ponos sebi i domovini. U dva nastavka izašao je i članak „Obitelj“ u kojem se slavi ovo „svetište čovječjeg roda“ (Trstenjak, 1901: 157) u kojem glavnu ulogu ima majka. Dan je pregled razvoja obitelji, od incestuoznih zajednica do monogamije koju živimo danas. Dijete koje ljubi majku, roditelje i obitelj ljubiti će i svoj narod i domovinu. U posljednjem članku „Druževnost i simpatija“ govori o razlozima zašto se ljudi udružuju, odnosno zaljubljuju. Život je ljepši kada ga provodimo s nekim, a po prirodi smo društvena bića. Nema nježnije i čišće ljubavi od one majke i djeteta. Isto tako poziva ljude da se združe u svojoj ljubavi prema domovini, da budu braća i žive u duhu jednakosti. Šime Vudy u ovu je cjelinu upisao dva članka: „Odgoj u kolijevci“ i „Uzgojne slaboće majke“. Prvi članak posvećen je majkama, a upoznaje ih sa razvojem osjećaja njihove djece koji počinje već od trećeg tjedna života. Upozorava majke kako se djeca brzo duševno razvijaju i poziva ih da se suprotstavljaju raskalašenosti, nećudoređu i neredu svoje djece. Drugi članak upozorava na negativne posljedice popustljivih majki kroz priču o malom Živku. Malom dječaku koji je iskorištavao slabosti svoje majke koja ga nije kažnjavala i tako odgojila tiranina svoje majke. Ivana Hiršman svoj je članak posvetila važnosti tjelesnog vježbanja, odnosno gimnastici. Njezinu su važnost prepoznali i stari Grci, a važna je za zdravlje mladih, posebice djevojaka. Vježbanjem djevojčice razvijaju muskulaturu i pravilno držanje no mnogi još ne prepoznaju te prednosti pa djevojka uskraćuju tu mogućnost. U članku „Osnujmo djevojačko sirotište“ Katarina Fritz govori o ideji koja se javila dvije godine u *Listovima o uzgoju*. Željelo se otvoriti sirotište za djecu bez roditelja i siromašnu djecu koja svoje najljepše godine provode gladna, gola i bosa u nečistim sobama. Takvu djecu roditelji šalju da prose, a iz škola ih ispisuju što ranije. Sirotište bi se upisivalo u dobi od sedam godina, a djevojke bi mogle biti krojačice, sobarice, švelje, kuharice, dadilje i drugo. One talentirane kasnije bi mogle postati učiteljice. Podosta stručni članak „Čistoća tjelesne kože i kupelj“ napisao je dr. Fran S. Gundrum Oriovčanin ističući važnost higijene tijela, ali i hrane i stana u kojem se boravi. Daje definicije kupelji, potpune kupelji i škropice i napominje kako se svakodnevno treba kupati i poziva na otvaranje javnih kupelji za sve ljude. Klotilda Cvitešić objavom članka „Što je kr. Zemaljska stručno škola“ objasnila je rad ove ustanove. Njezina svrha je da „osposobi za samostalnu privredu vlastitim radom i da pripremi djevojke za praktični život u kući“ (Cvitešić, 1901: 62).

Organizirana je u tri smjera, umjetno-obrtni, kućanski i trgovački smjer. Otvorena je 1892. godine, a radi samo umjetno-obrtni odjel. Dakle, nakon završene osnovne škole, upisuje se stručna škola i polaze realni razredi u trajanju od četiri godine, nakon toga bira se jedna od tri smjera. Upis i školovanje su besplatni. Obavijestilo se čitatelje i o *Zemaljskom zavodu za odgoj slijepa djece* otvorenom 1895. godine, a djeci s tom poteškoćom omogućavao je obrazovanje u tri smjera: školski, obratni i glazbeni. U tri iscrpna nastavka znanstvenim stilom pisala je Jelica Belović Bernadzikowska o ljudskim snovima. Članak „Sni ljudskog roda“ govori o povezanosti duševnih dojmova i onoga što sanjamo, odnosno kako naša osjetila primaju dojmove i oblikuju ih u snove. Prema njoj, snovi kao i umjetnost, proizlaze iz estetskih dojmova. Čitajući tekst javila mi se misao kako je vjerojatno bio teško razumljiv većini žena koje su ga čitale. U sljedećem tekstu, „Život žena u Perziji“, upoznaje Hrvatice s načinom života na istoku. Iako im „život i prava ne prelaze granice porodičnog kruga“ (Belović Bernadzikowski, 1901: 70) žive zadovoljno, čitaju poznate pjesme i epove. Žive u velikim kućama, pletu ćilime i pokrivače, od čega mogu dobro zaraditi, kuhaju i primaju goste. Poštuju i vole svoje muževe, koji drže do obitelji i pomažu drugima. Posebno je nahvalila činjenicu kako žene pišu dnevnike u koje upisuju uspomene za djecu i poziva hrvatske majke da čine isto. Posljednji njezin članak pod nazivom „Ženidbeni oglasi i njihove tajne“ bavi se oglasima za ženidbu koje žene čitaju u pokušaju da nađu muževe. No iza takvih oglasa najčešće se skrivaju prevaranti koji uzmu novac i nikad se ne pojave. Josipa pl. Glembay kroz svoje je članak „Život hrvatske seljanke“ čitatelje upoznale s povijest, ali i sadašnjosti Osijeka, kao jedne od ljepota naše zemlje. U članku se iznosi način života seljaka, životi kćerki koje su stalno uz svoje majke i svadbenim običajima. Rečeno je kako se uz tekstove prilagalo slike, a u petom svesku objavljen je tekst o Ivani Kobilici, slovenskoj slikarici i izazovima ovog, zanimanja u kojem su žene bile slabo zastupljene. Iako časopis nije bio sklon stranim prijevodima, objavljen je tekst, originalno pisan na engleskom jeziku, „Kitajske djevojke“. U njemu je opisana tradicija i život u kineskoj pokrajini smještenoj oko rijeke Jang-ce, a posebice težak život djevojčica koje zbog tradicije trpe velike bolove. Naime, smatra se kako su mala stopala ideal ljepote pa se zaustavlja rast kako bi se taj ideal zadovoljio. Djevojke se u toj pokrajini vole ukrašavati, šminkati, a vode obiteljski život brinući o puno djece. Posljednji članak ove cjeline je „U hodaji dubrovačke patricijke“ autorice Line Bijelić koja opisuje sobu gđe. M.M. nasljednice grofice M. Soba nalikuje na dvorsku riznicu u Beču, na zidu vise slike u bogatim okvirima, pozlaćena kutna polica čuva skupocjene predmete i poklone cara Frana I i kraljice Katarine II. Sve nalikuje na mali povijesni muzej.

Najviše su stranica ovog prvog godišta zauzeli „Poučni i različiti članci“ čija je uloga bila didaktična. Poučavali su o važnosti uloge majke kao najuzvišeniye uloge, okosnice obitelji. No da bi žena mogla biti dobra majka mora biti obrazovana pa se tako promicao odgoj djevojaka, govorilo o otvaranju novih škola za djevojčice. Davali savjete za odgoj djece, otklanjanje svih nepoželjnih osobina koje roditelji često ignoriraju, a poticali razvoj pozitivnih osobina poput dobrote i iskrenosti. Pomaganje drugim, nesebičnost i suosjećanje važni su da bi pojedinac mogao doprinositi svojoj zajednici. Upoznalo se čitatelje i čitateljice za životom žena u Perziji, sa fenomenom ljudskih snova, ali i važnosti bavljenja tjelesnom aktivnosti i održavanju osobne higijene.

5.3.4. OD SVEGA PO MALO

„Od svega po malo“ naziv je koji najbolje opisuje ovu cjelinu časopisa. U njoj se moglo naći svega, od dopisa uredništva, praktičnih savjeta za domaćinstvo, zdravlje i njegu tijela do uspjeha žena u ostalim dijelovima svijeta. Cjelina je podijeljena na šestnaest rubrika, a to su: „Dopisi“, „Družina naša“, „Iz ženskog svijeta“, „Iz života za život“, „Knjige“, „Kućanstvo“, „Mudre riječi“, „Obuka“, „Odišlo i moda“, „Pošalice“, „Različito“, „Ručni rad“, „Stručna obuka“, „Svaštice“, „Vrtlarstvo“, „Zdravlje i tjelesna njega“.

U prvom je godištu objavljeno osam dopisa koji su objavljivani u djelu „Dopisi i domjenci iz općinstva i uredništva“. U prvom dopisu objavljenom u drugom svesku časopisa Adela Milčinović piše o neznatnoj ulozi žena u javnom životu za koju su žene same krive jer ne dokazuju da se mogu zanimati za stvari od javne važnosti. Dopisima su se javljale čitateljice kako bi pohvalile časopis i njegove ideje ili postavljale pitanja o odgoju djece, preopterećenosti škola i slično. Dopis obavljen u petom svesku pozvao je sve učiteljice da pišu svoj radna iskustva i šalju ih časopisu kako bi ostvarile svrhu časopisa „da zbliže i sporazumiju školu i dom“ (Na domaćem ognjištu, 1901: 136). Ubrzo se javila učiteljica sa svojim iskustvom rada u kojoj je majka stalno prigovarala njezinom radu, zahtijevala od nje da bude sluškinja i kuharica. Žalile su se i majke kako je teško naći dobru uzgojilju jer radije rade u javnim školama. Rubrika „Družina naša“ ima samo jedan objavljen tekstu u kojem „jedna vrlo zabrinuta domaćica“ (Na domaćem ognjištu, 1901:1 54) piše kako ne može pronaći pravu sluškinju jer su sve gizdave, bezobrazne, ne obavljaju dobro kućanske poslove i još se žale na plaću. Rubrika „Iz ženskog svijeta“ informirala je čitateljice o profesionalnim uspjesima žena

diljem svijeta i koracima poduzetim za poboljšanje njihova položaja. Objavljeno je devet tekstova o tome kako su žene dobile pravo da polaze fakultet u Austriji i Pragu, otvarale su se škole za žene u Moravskoj i Turskoj, prva je žena stekla zvanje pukovnijske liječnice, ali nije mogla obavljati tu službu. Žene su postajale liječnice, pravnice, graditeljice i astronomi. Pisalo se i o pokretanju *Zemaljske gospojinske udruge* na inicijativu grofice Khuen-Hedervary, a svrha je bila „podupirati žene u daljnjoj, višoj naobrazbi, usavršavanje kućanstva i proširiti privredne sposobnosti žena“ (Na domaćem ognjištu, 1901: 77). Kasnije se i obavijestilo o radu udruge nakon godine dana djelovanja. *Gospojinski klub učiteljske čitaonice* javio je kako su se učiteljice sastale da porazgovaraju o još boljom međusobnoj povezanosti kako bi digle staleški ugled učitelja i pomagale učiteljicama diljem Hrvatske. Tekst učitelja J. Žeravčića jedini je tekst objavljen u rubrici „Iz života za život“ koji je pričao o gluhonijemima, dao uzroke te bolesti, i naglasio kako u Zagrebu postoji zavod koji radi s takvom djecom učeći ih čitati, pisati, računati kako bi bili ravnopravni članovi društva. U četvrtom je svesku objavljena rubrika „Knjige za omladinu i porodicu“ u kojoj se govori kako knjige moraju biti zabavne, ali i poučne i kako u nas nema knjiga za mlade. Preporučene su knjige *Čudesne dužnosti djevojčica* Ema Mateazzi i putopisi *Lika i Plitvička jezera*, *Gorski kotar* i *Naše primorje* Drag. Ilirca. U svakom svesku prvog godišta našla se rubrika po nazivom „Kućanstvo“ koje svojim naslovom upućuje na temu tekstova. Dani su savjeti za uklanjanje mrlja s odjeće, pravljenje pekmeza, pohranjivanje hrane, kulinarski recepti i sve ono što je trebalo pomoći ženi u obavljanju njezine dužnosti kao domaćice. Našlo se i ovoj rubrici mjesta za razgovor o sluškinjama i kako su one često neuredne, bučne i prva probleme u kući. „Mudre riječi“ svoje su mjesto našle u tri sveska, a hvalile su rad koji je dragocjen i zdrav za ljude, isticale negativne osobine. Poput one I.G. Seume: „Gdje počinju taština i gizdavost, tu prestaje unutrašnja vrijednost.“(Na domaćem ognjištu 1901:28). Po jedan je tekst objavljen u rubrikama „Obuka“, „Odišlo i moda“ i „Svaštice“. U prvoj je rubrici riječ o pučkom školstvu u Japanu koji veliku pažnju posvećuje upravo obrazovanju. Djevojčice i dječaci ide u istu školu, a razdvajaju se kad su vidljive razlike u ciljevima, škole imaju dvorišta za igru, a dom i škola u savršenoj su harmoniji. U prvom je svesku objavljen članak posvećen modi u kojem se, po ugledu na parišku modu, preporuča nošenje tanke i kratke odjeće po rujanskim vrućinama. „Svaštice“ obuhvaćaju tekst o ruži i deset pravila za odgoj djece, ali i povijesti igle. Dana je povijest ruže, kao najstarije i najpoznatije ukrasne biljke. „Deset zapovijedi dječjeg uzgoja“, kao *Deset Božjih zapovijedi* daju savjete kako sam treba odgajati svoju djecu, s njima se zabavljati, pohvaliti ih, ali i prekoriti kad treba i mnoge druge. Rubrika „Pošalice“ namijenjena je smiješnim pričica, anegdotama, dok viceva kao takvih nema, a objavljene su u pet svezaka.

Evo jednom primjera: „Tošica uči biblijsku povijest; on je u raju zemaljskom. – Reci, mamo je si l' ti poznavala Adama i Evu? – Kako bih, srce moje; ta oni su toliko stari...Tošo razmišlja; onda se sjeti: Pitat ću djeda...“ (Na domaćem ognjištu, 1901: 52). Rubrika „Različito“ obuhvaća dva teksta. U jednom je objavljen poziv učiteljicama iz svih krajeva da skupljaju uzorke ručnih radova, uz mnoštvo informacija o porijeklu rada, načinu izrade, tkanini i slično, za *Školski muzej*, koji uređuje *Hrvatsko pedagoško-književni zbor*. Drugi tekst govori o sjednici u Beču na kojoj se raspravljalo o otvaranju kuharske škole za puk, a odluku tek treba donijeti. Na ručni rad u časopisu se gledalo kao na narodno blago što je i vidljivo u pozivanju na skupljanje istog, ali i tri primjera objavljena pod rubrikom „Ručni rad“. Cilj je bio u ženskom puku „probuditi veće poštivanje svoga prastaroga soja i kroja i da prione sačuvati staru svoju kićenu nošnju“ (Na domaćem ognjištu, 1901: 26). Uz upute o izradi i opisima tehnike priložene su fotografije samog ručnog rada, a prezentirani su starinski dalmatinski vez, ošivak sastavljen po narodni motivima i stolnjak sastavljen od ubrusa. „Stručna obuka“ donijela je dva teksta o školovanju žena. U prvom je riječ o Lady Warwick, Engleskinji koja se borila za ženska prava, a 1898. godine osnovala je *Gospodarsko učilište za žene i djevojke*. Djevojke borave u školi u kojoj uče voćarstvo, cvjećarstvo, pčelarstvo i slične zanate, a rad te ustanove svake je godine sve uspješniji. Drugi tekst govori o gospodarskim tečajevima koji su otvoreni u Moskvi, Odesi i Harkovu, a žene su se tamo učile ratarskim poslovima. U devet je nastavka rubrika „Vrtlarstvo“ savjetovala žene o uzgoju voća, povrća i cvijeća kako bi vratili čovjeka majci prirodi od koje se odvojio usred moderniziranja. Savjeti su se odnosili na to u koje je doba najbolje saditi koje povrće i voće kakva zemlja i uvjeti odgovaraju kojem cvijeću, kako ga najuspješnije očuvati preko zime do toga kako brinuti o sobnim biljkama. Posljednja je rubrika „Zdravlje i njega tijela“ koja se javila u pet svezaka. Savjeti za očuvanje zdravlja sastoje se od pomoći pri malim, svakodnevnim nezgodama, hranjivosti voća, hrani za bolesnike, očuvanju ljepote, važnosti boravka na svježem zraku i slično.

Čini se kako je upravo ova posljednja cjelina trebala pomagati žena u njihovoj tradicionalnoj ulozi domaćice i kućanice. Silni savjeti za pranje, kuhanje i čišćenje trebali su olakšati tu nametnutu ulogu. No s druge strane dolazile su obavijesti iz europskih i svjetskih zemalja o akademskim uspjesima žena, o njihovom proboju u javni život što je kod naših čitateljica trebalo pobuditi interes i nagnati ih na obrazovanje.

6. PREDODŽBA ŽENE I ŽENSKOG IDENTITETA U *DOMAĆEM OGNJIŠTU*

Urednice prvog broja, Marija Jambrišak i Jagoda Truhelka bile su intelektualke, koje su u teškim političko-kulturnim okolnostima unosile promjene u društveni sustav. Jambrišak je pratila događanja u svijetu vezana uz feministički pokret i borila se za bolji položaj učiteljica. Truhelka je, s druge strane, svoje ideje o položaju žena davala u svojim književnim djelima, posebice ženskim likovima. A onda su se na ulazu u novo stoljeće okrenule promicanju ideja o boljem položaju žena i pravu na obrazovanje u novopokrenutom časopisu. Truhelka je uvidjela promijene u društvu koje su dovele do drugačijeg položaja žene pa je i društvo trebalo promijeniti svoj odnos prema ženi. U ovom ćemo odjeljku pokušati saznati koliko su tekstovi časopisa i naše urednice koje su ih birale, pratile i podržavale europski i svjetski feministički pokret.

Da se list zalagao za tradicionalnu ulogu žene u društvu vidljivo je još u programatskom proglasu. Domaće ognjište ženino je mjesto u kojem ona obavlja dužnosti majke, žene i kućanice što potvrđuje tezu koju je Andra Feldman iznijela rekavši kako je intimni prostor obitelji i kuće namijenjen ženi, a javni dio muškarcu. S feminističkim idejama susrele su se i ondašnje Hrvatice koju su položaj žene željele poboljšati obrazovanjem jer će samo obrazovane žene biti bolje majke, supruge, na korist domovini. Kako gledaju na ženu i kakva ona mora biti bit će prikazano u nastavku. Jambrišak je u tekstu „Ženski život“ zapravo prikazivala razlike između djevojčica i dječaka od njihova rođenja do odrastanja. Na samom je početku teksta priznala kako se ljudi više vesele muškoj djeci jer ona nastavlja lozu, a djevojke će se morati udati i otići. Kako bi navela ljude na drugačije razmišljanje o ženskoj djeci Jambrišak se opet oslanja na njihovu tradicionalnu ulogu u obitelji čime potvrđuje kako njihova nastojanja o položaju žena nisu bila u potpunom skladu s feminističkim nastojanjima. Obitelj bi se trebala veseliti rođenju kćerke jer je ona potpora braći i roditeljima u starosti. Kćerke žrtvuju svoju slobodu kako bi brinule za obitelj, pazile na braću, kuhale i čistile. Već se u dječjoj sobi vidi razlika u karakteru, djevojčice su nježne, strpljive, iz očiju im sjaji ljubav za živo i neživo. Već se u ranoj dobi kroz igru djevojčica uči svojoj ulozi, naime njezina se igra sastoji od oblačenja lutkica, šivanja, kuhanja i spremanja. Uče one tako i o kućanski poslovima, pomažu majci u kuhinji, poslužuju oca i braću, a majka ju u tome potiče. Velika je važnost majčine ljubavi, ljubavi koja je najplemenitija. „Prva je škola dom, a prva učiteljica djetetu, majka“ (Jambrišak, 1901: 4).

Pozivale su urednice na muško ženske uloge i muško ženske karakteristike pa su se „tankoćutnost, strpljivost, razumijevanje, ljubav i opraštanje smatrali urođenim ženskim kvalitetama“ (Šilović-Karić, 2004:184). A ako muž pere, ili čisti radi se o „muškoj ženici“ (Trstenjak, 1901: 44), a ne prvom muškarcu čime se dokazuje kako to nisu poslovi za jači spol. Kao neprihvatljivu osobinu žene navode taštinu koja se razvija još u djetinjstvu. Oblače djevojčice svoje lutkice pa sebe, uvrijede se ako im se kaže da nisu lijepe, a krive su za to majke koje ih potiču na kićenje i divljenje vlastitoj ljepoti. Umjesto taštine treba djevojčice učiti razboritosti i dobroti, čednosti i skromnosti jer će onda te kvalitete ostati u njima cijeli život. Pozornost se poklanjala i izgledu pa tako žena mora biti skladna izgleda, ali ju se ne smije učiti taštini. S druge strane ističe se kako je ljepota veliko bogatstvo žene i o njoj treba voditi računa posebice kad je higijena u pitanju, a dani su i savjeti za očuvanje ljepote. Kako je najvažnija uloga svake žene da bude majka kritizira se moderne žene koje ne provode dovoljno vremena sa svojom djecom već ih ostavljaju sluškinjama i odlaze u salone, kina i na večere. Ne čudi da su poduprle inicijativu Austrije da svaka djevojka u dobi od osamnaeste do dvadeset i druge godine barem jednu godinu posveti humanitarnom radu: „veseli, sveži rad u službi drugih, nesebična požrtvovnost, umiljata briga i onako je pravo područje ženske duše“ (Truhelka, 1901: 101). Uloga žene je da bude majka jer „žena je majkom tek potpuna žena“ (Trstenjak, 1901: 16), to je njezina najuzvišenija uloga. Njezina je uloga da bude njegovateljica, brine za svoje i tuđe, za siromahe zato je i prvu bolnicu osnovala žena. Veliča se uloga majke i odlazi u ekstreme smatrajući kako bi bez majčine ljubavi nestalo čovječanstva. Važna je i dobra majka za ljubav prema domovini. Majka mora biti plemenita i moralna jer će iz ljubavi takve majke nastati djeca koja vole svoju domovinu i njoj su na ponos. Materinja ljubav izvor je svih ljubavi pa i one prema narodu i domovini. Zadaća je svih članova, a posebice majke, da pazi na moral obitelji.

Truhelka je isticala kako je „prvo i najprirodnije ženino zvanje materinjstvo – neoboriva istina“ (Jindra, 1982: 38). A da bi žena mogla obavljati ovu svoju presvetu ulogu mora uz ljubav prema djetetu imati i zdrav razum koji je plod velike obrazovanosti. Ako majka nije obrazovana već plašljiva i tjeskobna, neće moći odgojiti sinove koji će služiti svojoj domovini, u tome leži važnost obrazovanja žena. U prilog tome ide i činjenica kako je smrt djeteta bolna, ali se lakše ponosi ako je dijete život dalo za domovinu. Kao živa bića osjećamo potrebu za pripadanjem i stvaranjem vlastite obitelji, a ako se to ne ostvari cijeli život venemo za time. Zato pozivaju žene da teže stvaranju obitelji, ali i da se školuju kako bi mogle biti samostalne. Važno je bilo urednicama upozoriti na nepoželjne ljudske osobine kao što je neiskrenost. Ona je prisutna u javnom, domaćem i školskom životu.

Njoj u obitelji ne bi smjelo biti mjesta pa bi roditelji, prvenstveno majke, svojim primjerom trebali poticati na iskrenost čime zapravo žele skrenuti pozornost na moralni odgoj djece. Svaka je žena rođenjem kršćanka, mora voditi računa o tome da religioznosti pobožnost prenosi na svoju djecu jer je kršćanski odgoj jako važan u odgoju djeteta. Josipa pl. Glembay opisala je život žena u Osijeku, koji zapravo prikazuje život žena u cijeloj Hrvatskoj. One se od malena drže uz majku da nauče sve potrebno kako bi joj kasnije pomagale u kućanstvu. Hrvatske kćeri moraju biti vrijedne, pametne i kućevne jer će udajom otići u drugu kuću gdje će paziti da joj nađu manu.

Puno se govorilo o obrazovanju žena što je zapravo jedina feministička nit koju su naše urednice utkale u ideje svog časopisa. No često je to obrazovanje žena težilo zadržavanju tradicionalne uloge. Tako je i *Zemaljska stručna škola* osnovana kako djevojke pripremala za praktični život u kući. Do tada je prevladavalo mišljenje kako ženama treba minimum naobrazbe što je najteže padalo srednjem sloju žena. Škola je imala tri smjera umjetno-obrtni, dio za kućanstvo i dio za trgovinu koja im pružaju „da se nauče svemu što je potrebno znati djevojci, budućoj kućanici, a opet da je naučeno tako temeljito, da se ona – ako ustreba – u borbi za životnu egzistenciju samostalno i časno uzdržavati može“ (Cvitešić, 1901: 62). Sve one osobine koje bi kod ženske djece trebalo razvijati upućuju na to na su one stvorene za brigu o drugima što u svom članku potvrđuje i Jagoda Truhelka. Briga za bolesnike ženski je posao jer je za tu službu „jedino žena sposobna i kao rođena“ (Truhelka, 1901: 66), a kao primjer spomenula je Engleskinju Florence Nightingale koja je 1857. osnovala školu za njegovalje koje pomažu bolnicama i siromašnima. Spomenula je to Truhelka kako bi opet naglasila kako samo žene mogu obavljati ovaj posao zbog kreposti duha i srca, ali i kako im za to treba dobra izobrazba. Žena je samozatajna i skromna, a ovakvim radom razvija svoje umne vrline pomoću kojih će unaprjeđivati svoj narod. Odgajanjem naobraženih i inteligentnih žena otvorilo bi se novo polje za njihovo djelovanje. Jer ima jako puno sposobnih i spretnih žena koje bi javne poslove muškaraca obavljale bolje od njih, ali to im nije dozvoljeno iako bi one pristale na puno manje plaće za isti posao.

Nažalost one svoju egzistenciju moraju tražiti u braku, a cijeli bi život bio drugačiji da se žene pusti u javni život. Ne protive se naobrazbi žena, ali njihovo je da i dalje budu majke, supruge i kućanice. Na ženi je da hrabro stoji uz muža, da mu čuva leđa, a uz obrazovanu ženu svaki će muškarac napredovati, imat će u njoj dostojnu partnericu. Da bi žena znala kako svima osigurati sretan obiteljski život dana su joj pravila za sretan život: kuća uvijek mora biti čista i uredna, neka pazi na muževe potrebe, neka ne troši više nego ima i neka nastoji imati viška. „Mora biti obzirna, strpljiva i popustljiva (posebice u svađama) čuvati se oštih riječi, supruga

mora uvijek dočekati srdačno i ljubazno, a djeci usaditi ljubav i poštovanja spram oca“ (Jambrišak, 1901: 138-139).

No, ako ništa druge urednice se slažu da s brakom ne treba žuriti i da se djevojka mora udati za onog koga voli, a ne onog tko ponudi najveći miraz. Žena bi trebala zatomiti sve svoje osjećaje, sve što ju tišti i pobrinuti se da su svi oko nje sretni. Njezina je zadaća da u kući prevladava sreća, a moći će tu zadaću ispuniti samo ako joj je srce čisto od svega što bi moglo poremetiti mir obitelji. Smatralo se da se prava žena gradi već u najranijoj dobi zbog čega treba puno pažnje poklanjati djeci, odgoju i njihovoj igri. A dužnost je svake žene, da kad postane majka pazi na odgoj svoje djece. Kroz igračke s kojima se djeca igraju vidimo njihovu osobnost i maštovitost, a tada se malo pažnje poklanjalo pravim igračkama.

Kroz igru djeca razvijaju svoju čudorednost i maštu, uče se čistoći, redu i jednostavnosti. Problem današnjih igračaka je u tome što su preluksuzne. Djevojčice bi same trebale spremiti svoju lutku, izraditi joj odjeću, oblačiti je, a brigom o lutki razvijaju materinske osobine. Upravo i u liku Anice vidimo djevojčicu kojoj je već od malena nametnuta uloga da pomaže majci, kuha i sprema. Igra se lutkicama, oblači ih, sprema i o njima brine čime se već priprema za svoju buduću ulogu. Neka djeca sama pospremaju i slažu sobe i igračke, a ne da im se sve daje gotovo i tako ne nauče ništa. Žene moraju biti obrazovane jer kao majke utječu na estetski odgoj djeteta. Upravo harmonija obrazovanja, osjećaja i volje tvori u djeteta ideju o tome što je lijepo, dobro i uči ga istini. Kada se ne vodi računa o djeci od najranije dobi tada djeca odrastu u ljude kojima uvijek treba pomoć države i prijatelja ne znajući da najveća moć leži u njima. Lutke moraju nalikovati na lijepu i intelektualnu djevojku koja će u djevojčica razvijati estetska čuvstva. Neka sami, od raznih materijala izrađuju igračke, uče o bojama, razvijaju finu motoriku ruku. Pravu vrijednost kao igračka ima slikovnica koja svoju svrhu ostvaruje tek kad je čitaju mame, tate ili bake. Malo ima naših kvalitetnih slikovnica, pa preporuča *Zlatnu knjigu*, *Mali raj* i *Živu knjigu*.

Da je list namijenjen ženama kao majkama jer je to njihova najplemenitija zadaća vidljivo je i u činjenici kako su svi tekstovi, oni fiktivni, prožeti odgojnom notom. Savjeti za odgoj djece nalaze se posvuda. Od toga kako djeci treba poklanjati pozornost tijekom odrastanja, pratiti njihovu igru, paziti na igračke kojima se igraju. Od najranije dobi učiti ih muško-ženskim poslovima, u djevojčica njegovati poželjne, odnosno vrline koje nosi samo nježniji spol. Kada djeca krenu u školu uloga je majke da s djecom rješava zadaću, pomaže i vježba. To je presudno razdoblje za djevojke, zato majka mora biti uz nju, paziti je i usmjeravati jer „jao onom djetetu koje u svojoj majci ne nađe prava doma mladomu svome srcu“ (Jambrišak, 1901: 85). Svaka bi dobra majka morala upoznati vlastito dijete, uvidjeti njegove

mane i pobrinuti se da ono ne razvije neke loše osobine kao što su neiskrenost, nečistoća, neurednost, pohlepa, prkos, neposluš ili tvrdoglavost. Roditelji često svoju djecu odgajaju načinom „ne diraj“, odnosno govore im što da rade ili ne rade. A zapravo bi tu metodu trebali koristiti kasnije u razvoju djeteta kako bih naučili što je pakost, zavist, samoljublje i da to nije poželjno. Sve je ovo trebalo skrenuti pažnju na psihološki razvoj djeteta. A do ovakvih loši osobina dolazi jer su moderne majke okrenute zabavama pa djecu ostavljaju sluškinjama ne shvaćajući da bi ideal svake žene trebala biti obitelj. Kroz fiktivni tekst „Liječnička konzultacija“ opisana je licemjernost majki koje su svoju djecu vozile na selo da ih drugi odgajaju, slale u zavod kako bi bile bezbrižne, a onda djeci zamjerale što se, kad odrastu, ne brinu o svojim majkama. A kako bi ispunila sve svoje dužnosti, odgojila moralno čestitu djecu žena se mora tjelesno, umno i moralno usavršiti. Pozitivne stvari svakako leže u savjetima koje su autorice tekstova žena i ljudima davale za održavanje higijene kao preduvjeta za održavanje zdravlja ili savjeti za tjelesnu aktivnost i vježbanje. Da je časopis podržavao tradicionalnu ulogu žene u društvu i podjelu muško ženskih poslova potvrđuje sva sila recepata za kuhanje, savjeta za uzgoj voća i povrća ili otklanjanje mrlja s odjeće i predlošci za šivanje. Sve je to ženama diljem Hrvatske trebalo pomoći u njihovim svakodnevnim poslovima.

Da ne bi ispalo kako je emancipacija bila slaba, urednice i autori koji su objavljivali u prvom broju podržavali su napredak žena i njihovu samostalnost, ali unutar tradicionalnih okvira. Adela Milčinović u dopisu časopisu ističe nemogućnost sudjelovanja žena u javnom životu, ali ističe kako je to njihova krivica jer svojim ponašanjem i razmišljanjem ograničavaju svoje mogućnosti. Poziva žene da pokažu interes spram događaja u javnosti, čitaju (hrvatske knjige), obrazuju se i tako izmjene stav javnosti o ženama.

Nalazimo jedan kratki tekst pred kraj drugog broja o tome kako će emancipacija ipak ženama omogućiti da se ne udaju pošto-poto, jer im jedino to omogućuje egzistenciju. Emancipacija, odnosno obrazovanje omogućit će im finije biranje muškarca ili samostalni život. Da ondašnji mentalitet nije išao na ruku napretku žena ističe i Jagoda Truhelka govoreći kako muškarci, i neke žene, nisu bili skloni tome da žene budu liječnice, arhitektice ili profesorice. A spominje se kako su žene bile slabo zastupljene su svim umjetnostima, i književnosti, a posebice u slikarstvu ili kiparstvu. Žene su se mogle teško baviti ovim poslom, ali ih kolege nisu smatrale manje sposobnima kao što je to bio slučaj u drugim zanimanjima. Što je, vjerujem, uvelike usporavalo prodiranje feminističkih nastojanja. No čini se kako su žene u hrvatskoj ipak pratile feministički pokret i osluškivale europska događanja. Naime, žene u prosvjetljenim narodima Europe znaju za važnost udruživanja u promicanju ženskih interesa. I u Hrvatskoj je pokrenuto takvo društvo, u svibnju 1900. godine koje se sastojalo od dvadeset

i pet članova, a svrha je bila podupiranje žena u višoj naobrazbi, usavršavanju kućanstva i proširenu privredne sposobnosti žena. Njihovim nastojanjem uređen je djevojački internat za učenice *Zemaljskog ženskog liceja* i *Ženske stručne škole*. Sastajale su se žene tada i u *Gospojinskom klubu* u Zagrebu u kojem su pričale o umjetnosti, čitale književnost i materijalno i moralno podupirale domorodnu kulturu. I same su se urednice i žene koje su surađivale s listom, obrazovale i učile. Sastajale su se u *Gospojinskom klubu* i slušale predavanja o velikim svjetskim umjetnicima i borile se za visoko obrazovanje žena. Književnica Dragojla Jarnević često je kod muških kolega bila meta poruge jer se nije udavala, bila je „usidjelica“. Upravo su žene koje se nisu udavale bile glavni argument zašto djevojčicama treba omogućiti da se školuju i steknu zanat, kako bi se u ovakvom slučaju mogle same brinuti za sebe. Jer upravo žene koje se nisu udale tvore najviše dobra, žive same, ali svu ljubav i snagu daju onima kojima je potrebno pa ih nazivaju „svećenicama čovječanstva“ (Jambrišak, 1901: 111). Istovremeno htjelo se ovakvim pristupom neudane žene osloboditi izrugivanja i sažalijevanja koje su često trpjele. Djevojčice rado čitaju sladunjave romane, u njima su ocrtni njihovi svjetovi, ali oni mogu i negativno utjecati na razvoj vrijednosti. Feminističke ideje vidljive su u nastojanjima da se djevojke odvikne od čitanja romantičnih romana u kojima se stvara savršena slika ljubavi i muškarca. To ih onda navodi na mišljenje kako samo u braku mogu naći sreću umjesto da se školuju i grade samostalno svoju sreću koju će onda u braku s nekime dijeliti. Da bi se ženama trebalo omogućiti školovanje svima je bilo jasno, no kako bi javnost podržala tu ideju naše u urednice napominjale kako razvoj duha i srca mladih djevojaka znači ogromnu snagu za državu i ljudstvo. I Vjenceslav Novak u svojoj priči „Milostiva Blagojevička“ iznosi stavove o položaju žena. Blagojevička govori kako se vrijeme mijenja i žene uviđaju da za njih postoje druge mogućnosti zapošljavanja. „Ima daleko sposobnijih žena od muškaraca za mnoge i premnoge javne poslove“ (Novak, 1901: 74), a muškarci ne trebaju čak ni srednji talent da dobru službu i napredovanje u poslu. A žene bi pristajale na iste poslove i za manje plaće kako bi mogle samostalno živjeti. Često su isticale kako naše djevojke nespремne ulaze u život, udaju se premlade, pa se ne znaju nositi s izazovima koje on nosi, kao što su odgoj djece, briga o domaćinstvu, ali i neimaština, bolesti i slično. Ako bi djevojke odlazile na jednogodišnji humanitarni rad upoznale bi ozbiljnost života, naučile bi cijeniti pošten rad, zaboravile bi na zabavice i besposlice. Naglašeniji je doprinos duševnom i moralnom boljitku domovine i čovječanstva, žene bi naučile živjeti za druge, bile bi sretnije, ističe Truhelka. Neće najljepše godine kratiti čekajući na muža jer će joj „zdušno djelovanje dovoljno ispunjavati srce i dušu i brak će joj potom odista biti kruna života, a ne materijalna nužda...“ (Truhelka, 1901: 101).

I u ovom je citatu vidljivo kako se feminističke ideje prihvaćaju u okviru prostora i tradicije u kojoj se živi. Nije samo ples i susret s muškarcima kvario mlade djevojke već su to radili i modni časopisi koje su djevojke listale i sve se izgubile u modi i nošnju najpoželjnijih komada odjeće. Čini se da je ples na koji su djevojke odlazile najviše smetao našim urednicama. Više ga se puta spominje kao loše mjesto u koje djevojke gube svoju nevinost i bezazlenost, slušaju kriva gledanja na život. Djevojke bi dakle, što duže trebale zadržati svoju stidljivost, nespretnost i nevinost. Da su ovakva razmišljanja pretjerana pokazuje i dopis čitateljice koja govori kako gospođe nedjeljom, dakle, jednom tjedno, odlaze na kartanje što može imati jako negativne posljedice na njihovu obitelj. Djeca su prepuštena dadiljama, a i sama će postati kartaši i upropastiti si budućnost. Ovaj je dopis samo dokaz kako su same žene u ono doba bile nazadnjačkog razmišljanja, smatrale da je majci mjesto uz djecu i kako ona nema prava jednom tjedno otići s drugim gospođama i zabavljati se. Može obrazovanje žena i njihova napredak, ali one i dalje moraju obnašati tradicionalne dužnosti supruge, majke i domaćice što će obrazovanjem podići na bolju razinu. Dakle, žena bi trebala na brak gledati kao na najveći stupanj ženske sreće, ali i spokojno može živjeti bez njega. Veliki je problem, koji se priječio bračnoj sreći, bio i taj što roditelji često djevojkama i mladićima nisu dozvoljavali da se udaju i žene za one koje su voljeli. Kao primjer moralne žene navode kraljicu Viktoriju, koja je podizala moral svojih podanika i držala do etike, širila moralnu kulturu i kulturu duha. Pa su to od nje poprimile i engleske žene koje se trude po znanju biti jednake muškarcima i pridonositi napretku čovječanstva. Očito su samo na taj način, naglašavajući doprinos domovini i obitelji ideje o boljem položaju žena mogle biti prihvaćene u iznimno patrijarhalnoj sredini. Da su pratile zbivanja vezana uz položaj žena u Europi i svijetu dokazuju rubrike u časopisu posvećene profesionalnim uspjesima žena. Obavještavale su otvaranju sveučilišnih vrata ženama, što im je omogućavalo da budu liječnice, pravnice, arhitektice i drugo. Izvještavale su o otvaranju stručnih ili zanatskih škola za djevojčice i djelovanju raznih ženskih organizacija.

Možemo dakle reći kako su naše urednice imale tendenciju širenja feminističkih zamisli i borbu za bolji položaj žena. No čini se kako je njihovo učiteljsko zanimanje fokus okrenulo prema bolje obrazovanje žena koje će im omogućiti da bolje i kvalitetnije obavljaju svoje tradicionalne dužnosti. Da budu majke, supruge i kućanice, one koje okupljaju oko domaćeg ognjišta i tako pridonose boljitku svoje domovine. Možemo vidjeti da je časopis promicao obiteljski život i tradicionalne ideje. Niti naša javnost nije bila previše naklonjena rješavanju ženskog pitanja što je vidljivo i u činjenici kako im je i pravo žena na obrazovanje predstavljalo problem.

Pa bi razloge ovakvih stajališta mogli tražiti u tome kako su samo naglašavajući činjenicu da će obrazovanja žena biti još bolja majka, supruga i domaćica te time pridonositi napretku domovine, omogućilo javni prostor za poboljšanje položaja žena. Čini se kako je tradicionalni život i patrijarhat ostavljao malo prostora za žensku borbu pa se i časopis prilikom oblikovanja predodžbe žene i ženskoga identiteta, barem u ovom prvom godištu, zadržao u tradicionalnim okvirima. No ne možemo zanemariti činjenicu kako je ovo bio prvi časopis za žene, a urednice su se među prvima bavile ženskim pitanjem. Marija Jambrišak javno je istupila protiv nejednakog položaja učitelja i učiteljica i zatražila jednake plaće za sve, čime se borila za ekonomsku ravnopravnost žena. A i sam je svojom visokom naobrazbom rušila stereotipe onog vremena. Truhelka se bavila književnim radom, koji nije bio namijenjen ženama, promovirala važnost obrazovanja i u svojim djelima stvarala samosvjesne i neovisne ženske likove.

6.1. PREDODŽBA UČITELJSKE PROFESIJE U *DOMAĆEM OGNJIŠTU*

Učiteljski je zanat interesirao naše autorice i urednice koje su i same bile učiteljice. Znamo da se Jambrišak zalagala za jednake plaće učitelja i učiteljica jer je to bilo jedino zanimanje koje je ženama bilo dozvoljeno. A veliki je problem stvaralo i pitanje celibata učiteljica koji je ozakonjen 1884. godine. Naime tada je učiteljski poziv značio odricanje, odnosno nemogućnost stvaranje vlastite obitelji kako bi se učiteljice mogle u potpunosti posvetiti svome zvanju. Učiteljice su tada morale birati između braka i obitelj ili njihova zvanja jer su se udajom morale umiroviti. Udaja za muškarca iste profesije dozvoljena je 1914. godine, a ako on nije bio učitelj Sabor je donio zakon „po kojem su mogle zadržati službu, ali su morale za izbor partnera dobiti dozvolu državnih vlasti“ (Boban, 2004: 192). Celibat učiteljica u potpunosti je ukinut 1918. godine. U priči „On i ja“ Milka Pogačić donosi iskustvo bavljenja učiteljskim poslom kroz odnos sa siromašnim i pomalo inatljivim učenikom Smolčićem. Smolčić je bio samovoljni, siromašni dječak koji je učiteljici zadavao muke, ali se i istovremeno prirastao srcu. „Svako je dijete svijet za sebe“ pa je tako kroz Smolčićev slučaj prikazala kako se učitelj mora prilagoditi svakom djetetu. Učiteljski posao može biti izazovan, ali istovremeno rađa ljubav prema djeci što joj omogućuje da prepozna je i sreću svakog djeteta. Vidljivo je iz njezine priče kako je teško bilo biti učiteljica u malom mjestu. Siromaštvo i neurednost djece nije se moglo lako promijeniti zbog stavova roditelja.

Oni su bili zauzeti radom i nisu previše marili za školovanje djece, a zamolbe učiteljice često su zanemarivali. Uz to interes časopisa bio je istaknuti nedostatke obrazovnog sustava, provesti reformu, osnovati škole za djevojčice i omogućiti im obrazovanje koje će im pomoći u životu. Učiteljski posao ipak nagrađuje, djeca ti se uvuku pod kožu, a ona u njih posadi klice koje će nositi cijeli život pa time velika odgovornost leži u tom poslu. U jednom od tekstova razgovara se o problemu neiskrenosti u školi, prepisivanju, a kazna ih nikad ne sustigne. Učitelji nemaju vremena upoznati svako dijete, provoditi individualni pristup. Kritika je dana i u samom poučavanju koje djecu ne motivira da ostvaruju svoj potencijal ili da se trude pa i oni najlošiji dobivaju prolazne ocjene. Kućni se odgoj ne poklapa s školskim jer roditelji često opravdavaju nepoželjno ponašanje njihove djece. Predložena je reforma školstva jer je gradivo preopširno, učenici preopterećeni što stvara averziju prema školi. Treba ih pripremati za budućnost, učiti ih praktičnim znanjima, otvoriti više usmjerenja da djeca potvrde svoju individualnost. Problem u školstvu predstavljala je podvojenost između privatnih i javnih škola. Nije priličilo da gospodska djeca sjede sa seoskom. No u školama se ipak nabolje uči, pravila su ista za sve dok kod kuće roditelji popuštaju i izlažu djecu svojim manama neznajući da djeca najbolje uče po modelu. Za žensku djecu uzimaju se uzgojilje, koje su ili strankinje ili imaju znanja koja nisu potrebna našim djevojkama ili ih se šalje od kuće. Šalje ih se ili jer se s njima ne može na kraj ili jer majka nema vremena za sebe i odlaske u kazalište. U naše zavode takve djevojke ulaze pune potencijala i poleta, a izlaze poluobrazovane sa znanjem stranih jezika i nepoznavanjem vlastitog. Zato Jambrišak preporuča majkama da ne šalju svoje kćeri u hladan svijet jer nitko im neće biti poput njihovi majki. Majci cijela vječnost prođe dok čeka da joj se dijete vrati iz škole. Djevojčice su marljive i radije uče, ali iz taštine. Veliki problem u učiteljskom radu predstavljaju roditelji koje ne razumiju koliko je težak učiteljski posao i da nije lako djetetu objasniti niti najjednostavnije stvari. Drugi je problem što roditelji stavljaju prevelika očekivanja pred djecu, ocjene moraju biti izvrsne, svi im se moraju diviti što često ugrožava djetetovo fizičko i psihičko zdravlje. List je pozivao učiteljice iz cijele zemlje da pišu i šalju svoja iskustva kako bi ih izmijenile s drugim učiteljicama i na taj način unaprijedile obrazovanje. Razgovarale bi o problemima struke, zbližile dom i školu, pridonosile nacionalnom odgoju omladine i interesima žena kao majki i odgajateljica. Jedna učiteljica i pismu kojem je opisala svoje iskustvo rada kao privatna učiteljica jer se jedna žena žalila kako je teško naći učiteljicu koja će dobro raditi, a biti voljna pomagati u kućanskim poslovima.

Upisala je pozitivno iskustvo u kojem je otac tražio da se djevojčice ne uči samo znanje iz knjiga već i ono što će ih učiniti „pučenim i valjanim učenicama, danas sjutra dobro odgojenim i čednim djevojkama, a kasnije čestitim ženama i značajnim ljudima“ (Na domaćem ognjištu, 1901: 155). Učiteljice su trebale slušati roditelje poput služavki, pomagati u poslovima i ne buniti se ni oko čega. Da se od učiteljice očekivalo da u privatnoj službi bude i služavka govori pismo jedne gospođe koja se potužila kako njezina uzgojilja kasni na doručak, ne poslužuje djecu za ručkom, ne pomaže oko kuće. Učiteljice su radije stupale u javnu službu jer su željele slobodu, a mnogi su smatrali da je sloboda za mlade učiteljice moralni grob. Biti privatna učiteljica u ono doba nije bilo lako. Morale su poznavati strane jezike, novac trošiti na skupe haljine jer su morale dobro izgledati kako ne bi sramotile obitelj za koju rade, a plaće su im ionako bile male. S druge strane mlade su učiteljice htjele slobodu i samostalnost, htjele su pokazati svoje znanje i usavršavati se, a to ne mogu s djecom koja idu u javne škole pa onda doma s njome rješavaju zadatke. Uloga učiteljica nije da budu sluškinje već da uče, uzgajaju i oplemenjuju mlada srca. Da su učiteljice zaista htjele promjenu i boljitak djece vidljivo je u otvaranju raznih škola. Radilo se na poboljšanju i promicanju obrazovanja žena pa je uz već spomenutu *Zemaljsku stručnu školu* osnovan i *Zemaljski zavod za odgoj slijepice djece* koji je otvoren 1895. godine kako bi pružio mogućnost obrazovanja i stjecanja zanata za djecu oštećena vida. Stjepan Horvath bio je upravitelj zavoda koji je dječacima i djevojčicama omogućavao da se obrazuju u tri smjera: školski, obrtno i glazbeno. Školovanje je stajalo 600 kruna godišnje, dok je za siromašne bilo jeftinije ili pak besplatno. Vodile su učiteljice računa o siromašnoj i zapuštenoj djeci pa je tako Katarina Fritz u osmom broju pisala o potrebi otvaranja *Djevojačkog sirotišta*. Istaknula je kako je mnogo djece ostalo bez roditelja ili živi u neimaštini pa svoje djetinjstvo provodi u jako teškim uvjetima. Sirotište bi im omogućilo da u ranoj dobi imaju krov nad glavom, dalo im priliku da se školuju i spremaju za život učeći naravno poslove koji su namijenjeni budućim majkama i kućanicama, a one talentirane mogle bi polaziti i sveučilišta. Kao argument osnivanja ovakve ustanove navodi se kako će ono biti dobro za crkvu i državu jer će im „podati tjelesno i duševno zdrave i korisne članove“ (Fritz 1901:167). Problem svih škola, zavoda i liceja za obrazovanje bio je i nemogućnost da sami opstanu. Za rad im je bio potreban novac koji sami nisu imali, a država nije bila izdašna u potpori njihovom radu. No *Hrvatsko pedagoško-književni zbor* financijski je potpomogao svoje članove koji su ostali bez supružnika, ostali bez kuća ili prolazili kroz teško razdoblje, a preostali novac dao bi se siromašnima za naobrazbu djece. Učiteljice su stalno radile na pitanju obrazovanju žena pa su tako osnovale *Gospojinski klub učiteljske čitaonice* 1901. godine kako bi se mogle zbližiti i pridonositi dizanju staleškog ugleda.

Ovaj je klub trebao pomagati učiteljima u selima i gradovima diljem Hrvatske kako bi se pomoglo njihovom radu i napretku, pokazalo kako ovo zanimanje zaslužuje poštovanje javnosti.

Vidljivo je u izloženom tekstu kako je učiteljski poziv oduvijek bio zanimljiv i izazovan. Sloboda koju učitelji i učiteljice imaju danas tada je bila ograničena. Radno mjesto nije se moglo birati samostalno, ako je bila riječ o javnim školama. Rad u istima bio je težak zbog lošeg stanja u obrazovanju i nezainteresiranosti većine roditelja za obrazovanja njihove djece. S druge strane privatna služba značila je puno drugih poslova koji ne pripadaju učiteljskom zanatu poput cjelodnevnog čuvanja djece, kuhanja, čišćenja i slično.

7. ZAKLJUČAK

Devetnaesto je stoljeće ženama dalo priliku da se, unutar Hrvatskog narodnog preporoda, pridruže pokretu, bude nacionalnu svijest i sudjeluju u javnom životu. Pa su se tako žene nalazile na salonskim okupljanjima i razgovarale o svakodnevnim stvarima i političkoj i kulturnoj situaciji. Budila se na salonskim okupljanjima svijest o položaju i važnosti obrazovanja žena koje im je često bilo nedostupno. Pa je tako učiteljica Marija Jambrišak prva počela javno govoriti o važnosti obrazovanja žena i nejednakim pravima učitelja i učiteljica. Pokazala je tada interes za pitanje ravnopravnosti žena pa je tako 25. kolovoza 1871. na *Prvoj općoj učiteljskoj skupštini nastupila* „s rezolucijama o ravnopravnosti i jednakosti učiteljica s učiteljima, nenamještanju sestara milosrdnica na svjetovna učiteljska mjesta, potrebi visokoškolske izobrazbe i stipendiranja učiteljica... Bilo je to prvi put u Hrvatskoj da je žena javno istupila tražeći izjednačavanje plaća i radnih uvjeta za učitelje i učiteljice“ (Batinić, 2008: 201). Ova feministica znala je kako će feminističke ideje u hrvatskoj morati ostati u tradicionalnim okvirima pa je naglašavala kako će obrazovane žene biti bolje supruge i majke i time pridonositi napretku domovine. Pod okriljem ove učiteljice obrazovala se i hrvatska književnica i učiteljica Jagoda Tuhelka. Rođena u Osijeku, obrazovana u Zagrebu, život je provela između učiteljskog poziva i književnosti. Radila je kao ravnateljica u Sarajevu i Banja Luci, surađivala s mnogim časopisima i snažno se zalagala za obrazovanje žena i promicanje feminističkih ideja. Te su ideje vidljive u njezinim djelima za odrasle u kojima daje likove žena koje su samostalne, neovisne kao što je to u romanima *Vojača* ili *Plain air*. Iako je javnosti možda najpoznatija po svojim dijelima iz dječje književnosti kao što su *Zlatni danci*, mnogi je smatraju začetnicom modernog ženskog pisma. Ove dvije žene, ujedno i učiteljice, odlučile su 1900. godine pokrenuti „prvi časopis namijenjen ženama u Hrvatskoj“ (Šilović-Kaić, 2004: 181) pod nazivom *Na domaćem ognjištu*. Časopis je služio za promicanje važnosti obrazovanja žena koje će im omogućiti da budu samostalne i brinu samo o sebi. Prvi broj časopisa uređivale u Jabrišak i Tuhelka, izlazio je od rujna 1900. do lipnja 1901. godine. Kasnije je uredništvo pripalo Milki Pogačić, a časopis je izlazio sve do ratne 1914. godine.

Možemo zaključiti kako su urednice imale dobru namjeru poboljšanja položaja žena kroz obrazovanje, ali su ostale duboko u tradicionalnom poimanju uloge žena. Ženama se uloga majki i domaćica nameće još u djetinjstvu koje provode uz majku pomažući u kućanskim poslovima, a kada odrastu brinu o kući i svim članovima obitelji. Najuzvišenija uloga koju žena može imati ona je majke, jer ona u trenutku kada postaje majka postaje i pravom ženom.

Mnogo je pažnje posvećeno savjetima za odgoj djece i važnost uključenosti majke u svaki trenutak dječjeg života dok se isto ne traži od očeva. Da se promicala tradicionalna uloga žene vidljivo je i u velikom broju recepata, savjeta za čišćenje i vrtlarstvo koji su objavljeni u svakom broju časopisa. Može obrazovanje žena, ali one i dalje moraju obavljati onu najuzvišeniju ulogu majki, supruga i kućanica. A tu će ulogu bolje obavljati ako budu školovane jer su i škole koje su djevojke mogle upisati bile orijentirane k kućanskim poslovima pa su tako djevojčice učile tkati, šivati ili kuhati. Nisu urednice poticale na samostalnost, na to da se žene ne moraju udavati i u tome tražiti smisao života, već da se mogu ostvariti i u drugim područjima, a brak će im tada biti samo još jedna radost. No ne treba biti kritičan znajući da su i ovakve ideje nailazile na neodobravanje od strane šire (muške) javnosti pa su stoga urednice ostajale umjerene u svojim idejama kako bi o njima uopće mogle i govoriti. Borba za obrazovanje žena u takvim patrijarhalnim sredinama najbolje se mogla provoditi kroz obrazovanje koje bi djevojkama donosilo samostalnost i određenu razinu zadovoljstva. Vidljivo je ipak da su urednice i autori tekstova pratili zbivanja na području ženskog pokreta i govorili o sposobnostima žena, njihovom pravu na školovanje i činjenicu kako bi neke poslove obavljale bolje od muškaraca. U svakom se broju prvog godišta obavještavalo čitatelje, a posebice čitateljice o velikim akademskim uspjesima žena diljem svijeta, što je zasigurno bio određeni poticaj i vjetar u leđa našim djevojkama.

Ženama najdostupnija profesija onog doba bila je ona učiteljska. No i tu su se stajali veliki zahtjevi pred mlade učiteljice. Najveći je problem predstavljalo miješanje države u privatni život učiteljica što se očituje u nametnutom celibatu. Veliki su zahtjevi stavljeni pred mlade učiteljice. Trebalo je poznavati strane jezike, svirati glazbene instrumente i živjeti po pravilima kuće u kojoj se radilo. Učiteljski rad obuhvaćao je puno više od učiteljskog posla, moralo se kuhati, spremati, brinuti o tuđoj djeci kao o svojoj i ne žaliti se ni na što. No i rad u javnim školama bio je izazovan. Nije se moglo birati mjesto rada, škole su često bile neopremljene, a roditelji nisu razumjeli težinu ovog zvanja pa se javljao veliki jaz između škole i doma. Zahtjevnost učiteljskog posla posljedica je i loše situacije u obrazovnom sustavu opće. Premalo škola, nedovoljno razrađeni sadržaji i neshvaćanje važnosti obrazovanja, ponajprije od strane roditelja. Ovakva je situacija u poslu zasigurno zahtijevala potpunu predanost i ljubav prema učiteljskom zvanju.

Početak 20. stoljeća donio je blagi val feminističkih strujanja koja su, barem na samom početku stoljeća, ostajala daleko iza naprednih ideja europskog i svjetskog feminizma. Ne treba s druge strane zaboraviti napore Marije Jambrišak koja se prva borila za ekonomsku ravnopravnost žena, u njezinom slučaju učiteljica. Javno je žena pokazala nezadovoljstvo i ukazala na problem položaja žena. Jagoda Truhelka je svoje ideje provodila suptilnije, kroz svoja književna dijela u kojima stvara samostalne i samosvjesne ženske likove. Obje su bile svjesne pozicije žene u društvu i odlučile u patrijarhalnoj sredini sklonoj tradiciji istaknuti važnost obrazovanja u nadi kako će ono donijeti bolji položaj i život žena.

Analizom tekstova prvog broja časopisa „Na domaćem ognjištu“ i literature s istom temom ostvarena je cilj ovog diplomskog rada. Analizirajući i interpretirajući tekstove prvog časopisa za žene prikazana je predodžba žene i ženskog identiteta na prijelazu u 20. Stoljeće, uloga žene u društvu te njezina pozicija u istom. Kroz analizu časopisa prikazan je i pogled na učiteljski posao i sam identitet učiteljica na početku 20. stoljeća.

8. SAŽETAK

Rad govori o prvom broju prvog hrvatskog časopisa za žene koji je izlazio od rujna 1900. do lipnja 1901. godine. Iz tekstova prvog broja časopisa *Na domaćem ognjištu* analizirala se konstruiranje identiteta žene na prijelazu u novo, 20. stoljeće i prodiranje feminističkih ideja u hrvatski javni prostor.

U prvom poglavlju rada definira se feministički pokret, daju različiti pogledi na zahtjeve žena. Iznesen je i povijesni razvoj pokreta za ženska prva te valovi u kojima se pokret odvijao zajedno s ciljevima svakog feminističkog vala.

Drugi je dio posvećen časopisu *Na domaćem ognjištu*. Kratko se iznose okolnosti nastanka časopisa i pregled razdoblja izlaženja svih četrnaest brojeva časopisa. Zatim slijede činjenice o životima urednica prvog broja Marije Jambrišak i Jagode Truhelke te sadržaj prvog godišta. Nakon toga prikazana je žanrovska slika prvog godišta časopisa prema popisu sadržaju koji je objavljen na samom početku prvog godišta.

Posljednje je poglavlje posvećeno analizi predodžbe žene i ženskog identiteta u prvom broju s kratkim osvrtom na učiteljsko zanimanje, s obzirom na to da su urednice bile učiteljice.

Ključne riječi: feminizam, *Na domaćem ognjištu*, ženski identitet, „žensko pismo“

9. SAŽETAK NA ENGLLESKOM JEZIKU (SUMMARY)

The construction of female identity in the first issue of the magazine *Na domaćem ognjištu*.

This work talks about the first issue of the first Croatian women's magazine, which was published from September 1900 to June 1901. The texts of the first issue of the magazine *Na domaćem ognjištu*, were used to analyze the construction of a woman's identity at the turn of the new, 20th century and the penetration of feminist ideas into the Croatian public space

The first chapter of the paper defines the feminist movement, giving different views on the demands of women. The historical development of the women's first movement and the waves in which the movement took place, together with the goals of each feminist wave.

The second part is dedicated to the magazine *Na domaćem ognjištu*. The circumstances of the origin of the journal and an overview of the period of publication of all fourteen issues of the journal are briefly presented. Then follow the facts about the lives of the editors of the first issue, Marija Jambrišak and Jagoda Truhelka, and the content of the first year. After that, the genre picture of the first year of the magazine is presented according to the content that was published with the first issue of the magazine.

The last chapter is devoted to the analysis of the notion of women and female identity in the first issue with a brief overview of the teaching profession, given that the editors were both teachers.

Keywords: feminism, *Na domaćem ognjištu*, women's identity, "women's letter"

10. LITERATURA

Primarna literatura:

1. Časopis *Na domaćem ognjištu 1.* (1901). U: Marija Jambrišak i Jagoda Truhelka. Zagreb:HPKZ.
2. Čorkalo, Katica. 1998. Časopis Domaće ognjište i urednička načela Jagode Truhelke, U: *Zlatni danci – Život i djelo Jagode Truhelke*, ur: Julija Martinčić i Dubravka Hackenberger. 97.103. Osijek: HAZU, Zavod za znanstveni rad.
3. Šilović- Karić, Danja. Domaće ognjište-prvi ženski list u Hrvatskoj. U: *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest*, ur. Andrea Feldman. 181-190. Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“ – Ženska infoteka

Sekundarna literatura:

4. Bagić, Krešimir. 2016. *Uvod u suvremenu hrvatsku književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Batinić, Ana. 2008. Plemkinje duha. Marija Jambrišak – Jagoda Truhelka – Zdenka Marković. *Nova croatica* 2(2): 197-215.
6. Blažinović. Josipa. 2016. *Feminističke misli u stvaralaštvu Jagode Truhelke*. Diplomski rad. Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij za učitelje Sveučilišta u Zadru. Zadar.
7. Boban, Branka. 2004. Materinsko carstvo – zalaganje Stjepana Radića za žensko pravo glasa i ravnopravan položaj u društvu. U: *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest*, ur: Andrea Feldman. 191- 210. Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“ – Ženska infoteka
8. Brešić, Vinko 1997. *Autobiografije hrvatskih pisaca*, AGM, Zagreb, , str. 344.
9. Čaćinovič, Nedežda. 2000. *U ženskom ključu*. Centar za ženske studije. Zagreb
10. Detoni-Dujmić, Dunja. 1998. *Ljepša polovica književnosti*. Zagreb. Matica hrvatska
11. Dujčić, Lidija. 2011. *Ženskom stanom hrvatske književnosti*. Zagreb: Mala zvona.

12. Feldman, Andrea. 2004. *Posljednjih dvije tisuće godina: povijest žena – ženska povijest – kulturna povijest*. U: *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest* ur: Andrea Feldman. 9-20. Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“ – Ženska infoteka.
13. Hooks, Bell. 2004. *Feminizam je za sve*. Centar za ženske studije. Zagreb.
14. Ivon, K. Blažnović, J. 2016. *Kako bih mogla da budem dobra ili o ženskom pismu Jagode Truhelke*. Izvorni znanstveni rad. Magistra Iadertina. Sv 11 (1).
15. Jindra, Ranka. 1982. *Jagoda Truhelka* pedagoški i društveni rad. Školske novine – Zagreb
16. Knežević, Đurđa. 2004. *Kraj ili novi početak? Feminizam od šezdesetih do danas u Jugoslaviji/Hrvatskoj*. U: *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest* ur: Andrea Feldman. 247-260. Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“ - Ženska infoteka. Zagreb.
17. Marković, Dina. 1998. *Truhelkih odgojni epistolar U carstvu duše*, U: *Zlatni danci – život i djelo Jagode Truhelke*, ur. Julija Martinčić i Dubravka Hackenberger. 45-50. Osijek: HAZU, Zavod za znanstveni rad.
18. Ograjšek-Gorenjak, Ida. 2004. *On uči, ona pogađa, on se sjeća, ona prorokuje*. Pitanje obrazovanja žena u sjevernoj Hrvatskoj krajem 19. stoljeća, U: *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest* ur: Andrea Feldman. 157-179. Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“ – Ženska infoteka
19. Peko, Anđelka. 1998. *Pojam učitelja u radovima Jagode Truhelke*, U: *Zlatni danci – život i djelo Jagode Truhelke*, ur. Julija Martinčić i Dubravka Hackenberger. 51-62. Osijek: HAZU, Zavod za znanstveni rad.
20. Šafranek Ingrid. 1982. *Ženska književnost i žensko pismo*. *Republika* 39 (11-12) :7-28.
21. Zlata, Andrea. 2004. *Tekst, tijelo, trauma: ogledi o suvremenoj ženskoj književnosti*. Zagreb: Naklada Ijevjak.
22. Žuvela, Sanda. 2010. *Počeci hrvatskog feminizma: Marija Jambrišak i Milka Pogačić*. 95-102. ROSTRA.
23. Watkins, S. A.; Rueda, M.; Rodriguez, M. 2002. *Feminizam za početnike*. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb.

Izvori s mrežnih stranica

24. Zlatar Violić, Andrea. *Predfeminizam, feminizam i postfeminizam u Hrvatskoj književnosti*. (6. prosinca 2008.)
<https://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=54&naslov=predfeminizam-feminizam-i-postfeminizam-u-hrvatskoj-knjizevnosti>
25. Žimbrek, Mihaela Ivana. *Vodič kroz pravce i valove u feminizmu za početnice/ke*, (22. srpnja 2014.)
<https://voxfeminae.net/pravednost/vodic-kroz-pravce-i-valove-u-feminizmu-za-pocetnice-ke/>
26. JJAS. Feministički rječnik.
http://www.fondacijacure.org/files/Feministicki_rjecnik-zadnja_verzija.pdf
27. Ženska memorija. *Počeci ženskog organiziranja u Hrvatskoj*.
<http://www.women-war-memory.org/index.php/hr/povijest/raskol-zenske-scene/63-poceci-zenskog-organiziranja-u-hrvatskoj>
28. [Hrvatski pedagoško književni zbor](#)
<http://hpkz-napredak.hr/povijest-hpkz-a/>

11. ŽIVOTOPIS

Zovem se Ela Šprem. Rođena sam 29. lipnja 1996. godine u Varaždinu. Živim u malom općini Bednja u malom mjestu Rinkovec. Završila sam Osnovnu školu Franje Seta u Bednji. U Ivancu sam 2011. godine upisala Srednju školu Ivanec, smjer opća gimnazija. Nakon završene srednje škole, 2015 godine upisala sam Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij za učitelje na Sveučilištu u Zadru.

Tijekom studija volontirala sam na trodnevnoj konferenciji o dječjoj književnosti „Child and the book conference“ koja je održana na Sveučilištu u Zadru od 8. do 9. svibnja 2019. godine. Sudjelovala sam na koncertnom programu, koji je organizirao Alumni klub Sveučilišta u Zadru, prilikom održavanja znanstvenog skupa „Petra Zoranić i kultura“ 22. studenog 2018. godine. Čitajući poeziju sudjelovala sam koncertu prilikom obilježavanja Dana Sveučilišta-Dies Academicus 2019.godine.

Nakon diplomiranja cilj mi je što više naučiti o svojoj struci tijekom stažiranja kako bih što spremnije obavljala ulogu učiteljice.